

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kristýna Avramovič

Frazeologie v učebnicích srbského jazyka pro základní školy

Phraseology in Serbian language textbooks for elementary schools

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Helena Stranjik, Ph.D.

Studijní program: Jihovýchodoevropská studia

Studijní obor: 5JVS

Praha
2024

Poděkování

Za neocenitelnou pomoc, odborné vedení, poskytnuté metodické a cenné rady, trpělivost a čas, které mi věnovala při řešení práce děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Heleně Stranjik, Ph.D. Dále bych chtěla poděkovat dětem a učitelkám ze srbských základních škol za ochotu a příjemnou spolupráci. A v neposlední řadě děkuji mému snoubenci, rodině a přátelům za pochopení, trpělivost a podporu po celý čas trvání mého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na toto téma vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Bc. Kristýna Avramovič

NÁZEV:

Frazeologie v učebnicích srbského jazyka pro základní školy

AUTOR:

Bc. Kristýna Avramovič

KATEDRA:

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. et Mgr. Helena Stranjik, Ph.D.

ABSTRAKT:

Děti a dospělí neuvažují stejně a dětské používání frazémů se v komunikaci liší od užívání u dospělých. Jestliže dítě používá frazémy a idiomy v řeči, ještě to nemusí znamenat, že rozumí jejich významu. Jedním z důležitých aspektů výuky frazeologie v hodinách jazyka je, že umožňuje dětem pochopit podstatu jazyka. Je to způsob, jak jim vštípit myšlenku, že jazyk je víc než jen kombinace slov a gramatiky. Učebnice pomáhají dětem poznat, že slova jsou spojena s kulturou a historií a že se prostřednictvím určitých frazémů mohou dozvědět mnoho o své kultuře. Diplomová práce zaměřená na výuku frazeologie na základních školách a jejich znalost u žáků bude složena ze dvou částí, teoretické a praktické. Po úvodní, teoretické části, v níž bude definován frazém a frazeologie (v návaznosti na bakalářskou práci autorky) a jejich místo ve školních programech srbského jazyka na základních školách v Srbsku bude podán přehled zkoumaných jevů na základě vybraných učebnic srbského jazyka pro základní školy. Praktická část práce představí dotazníkový výzkum, který proběhne na vybraných základních školách v Srbsku formou dotazníku rozeslaného mezi žáky. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem je frazeologie podávána a procvičována v učebnicích srbského jazyka pro základní školy, a do jaké míry jsou frazémy u dětí staršího školního věku známé či neznámé čili jak úspěšné je jejich osvojení skrze formální výuku.

KLÍČOVÁ SLOVA:

frazeologie, učebnice, základní škola, srbský jazyk

TITLE:

Phraseology in Serbian language textbooks for elementary schools

AUTHOR:

Bc. Kristýna Avramovič

DEPARTMENT:

Institute of Ethnology and Central European and Balkan Studies

SUPERVISOR:

Mgr. et Mgr. Helena Stranjik, Ph.D.

ABSTRACT:

Children and adults do not think alike. The way children use idioms in communication differs from adults. If a child uses idioms in speech, it does not necessarily mean that he understands their meaning. One of the important aspects of phraseology in language classes is that it enables children to understand the essence of language. This is a way to give them the idea that language is more than just a combination of words and grammar. Textbooks help children learn that words are connected to culture and history. They can learn a lot about their culture through certain idioms. The thesis is focused on the teaching of phraseology in primary schools. Students' knowledge of idioms will be evaluated on both theoretical and practical level. In the introductory, theoretical part, idioms and phraseology will be defined (following the author's bachelor's thesis) alongside their role in Serbian language school programs in elementary schools in Serbia. Based on selected textbooks of Serbian language for elementary schools I will provide an overview of the investigated phenomena. The practical part of the thesis will present questionnaire-based research. It will take place in selected elementary schools in Serbia in the form of a questionnaire sent out to their students. The aim of the thesis is to find out how phraseology is presented and practiced in Serbian language textbooks for elementary schools and to evaluate knowledge of idioms in a sample of elementary school students and how successful is their acquisition through a formal teaching.

KEYWORDS:

phraseology, textbooks, elementary school, Serbian language

OBSAH

Seznam zkratk	8
Úvod	9
1 Frazeologie v dětské slovní zásobě	10
1.1 Umístění frazémů v řeči žáků 1. stupně.....	11
1.2 Umístění frazémů v řeči žáků 2. stupně.....	11
2 Práce s frazémy ve výuce jazyka	13
2.1 Definice učebnic	14
2.2 Frazeologie v učebnicích srbského jazyka pro 7. ročník	15
2.3 Nakladatelství BIGZ	16
2.3.1 <i>Gramatika srbského jazyka pro 7. třídu základní školy</i>	16
2.3.2 <i>Pracovní sešit ze srbského jazyka a literatury</i>	18
2.4 Nakladatelství Vulkan Znanje	18
2.4.1 <i>Gramatika – Srbský jazyk a literatura pro 7. třídu základní školy</i>	19
2.4.2 <i>Pracovní sešit</i>	20
2.5 Závěrem k analýze frazeologie v učebnicích.....	20
3 Metodika výzkumu	22
3.1 Cíl výzkumu.....	23
3.2 Vzorek respondentů	23
3.3 Vyhodnocení dotazníkové ankety.....	23
1. úkol.....	25
2. úkol.....	27
3. úkol.....	29
4. úkol.....	31
5. úkol.....	34
6. úkol.....	36
7. úkol.....	39
8. úkol.....	41
9. úkol.....	43
10. úkol.....	44
3.4 Dotazování vyučujících	46
3.5 Shrnutí zjištění praktické části	48
Závěr	55
Seznam odborné literatury	58

Seznam tabulek	61
Seznam grafů	62
Přílohy	63
Seznam příloh	63
Příloha č. 1 – Закључак	64
Příloha č. 2 – Dotazník BIGZ	68
Příloha č. 3 – Dotazník Vulkan Znanje	70
Příloha č. 4 – Ukázka vyplněného dotazníku BIGZ	72
Příloha č. 5 – Ukázka vyplněného dotazníku Vulkan Znanje	73

Seznam zkratek

atd. – a tak dále

apod. – a podobně

BIGZ – Bělehradský vydavatelsko-grafický závod

č. – číslo

et al. – a jiní

max. – maximum; maximální

MS – Microsoft

např. – například

odst. – odstavec

překl. – překlad

RSD – srbský dinár

s. – strana

SANU – Srbská akademie věd a umění

SŠ – střední škola

tj. – to je; to jest

ZŠ – základní škola

итд. – и тако даље

OIII – основна школа

Úvod

Diplomová práce se zabývá frazémy, které se nacházejí v učebnicích srbského jazyka pro základní školy. Zaměřuje se na mluvu žáků základních škol, konkrétně posledních ročníků (7. a 8. třída)¹, u nichž je zjišťována znalost frazémů a jejich porozumění.

Práce navazuje na bakalářskou práci², která se věnovala srbským frazeologickým přirovnáním, jež se vážou k lidským psychickým i fyzickým vlastnostem a byla obhájena v roce 2020 na Katedře jihoslovanských a balkanistických studií FF UK. V práci jsme řešili definice frazeologie a vymezení hranic frazémů. V předkládané diplomové práci se stejně jako v bakalářské držíme užívání termínu *frazém*.

Na tomto místě je však potřeba si připomenout, že frazeologie oživuje jazyk, je to takové koření, které jej obohacuje o vtipné, expresivní a metaforické prvky. Přestože se tato věda neřadí mezi základní jazykovědné disciplíny, dá se říct, že každý jazyk nějakou frazeologii má.

Diplomová práce se skládá z úvodní části, tří kapitol (jedné teoretické, druhé teoreticko-praktické a třetí praktické), závěru, bibliografického seznamu a čtyř příloh, které obsahují anonymní dotazníkové šetření.

První kapitola se věnuje frazeologii v dětské slovní zásobě, především osvojování frazeologie u dětí a umístění frazémů v řeči žáků 1. a 2. stupně základních škol. V druhé kapitole se zabýváme prací s frazémy ve výuce jazyka. Dále jsou analyzovány učebnice a pracovní sešity pro 7. třídy základních škol, které schválilo Ministerstvo školství, vědy a technologického rozvoje Republiky Srbsko pro rok 2021/2022, za účelem zjištění zastoupení frazeologie a frazémů v učebnicích, které jsou používány v hodinách srbského jazyka. Praktická část se věnuje rozboru výsledků dotazníkového výzkumu. Závěrem jsou shrnuty poznatky, ke kterým jsme na základě tohoto výzkumu dospěli. Bibliografický seznam, který je rozdělený na prameny, tj. odbornou literaturu a učebnice, lze najít na konci této práce. V příloze je uveden srbský překlad závěru. Přikládáme jej kvůli učitelkám, kterým bude diplomová práce následně na vyžádání zaslána. Dále je předložena původní podoba dotazníků, které byly rozeslány učitelkám základních škol a ukázky obou vyplněných dotazníků.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem je frazeologie podávána a procvičována v učebnicích srbského jazyka pro základní školy. Hlavním cílem je však zjistit do jaké míry jsou frazémy u dětí staršího školního věku známé či neznámé čili jak úspěšné je jejich osvojení skrze formální výuku.

¹ V Srbsku je osmiletá povinná školní docházka.

² <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/119120> ze dne 20.10.2023

1 Frazeologie v dětské slovní zásobě

V následující části práce si rozebereme problematiku začleňování frazeologie do dětské slovní zásoby. Pro děti totiž může být osvojení frazeologie mnohdy obtížné. Velice důležité je, aby člověk rozvíjel a zdokonaloval svou slovní zásobu po celý svůj život. V rámci předškolního vzdělání je možné pouze postavit pevné základy pro tento dlouhodobý proces. Nejprve malé dítě objevuje svět prostřednictvím přímého vnímání, tedy zrakem a dotykem, brzy se však přidává poznání doprovázené slovní interpretací.

Kolektiv autorů článku *Udžbenik kao poticaj ili prepreka leksičkomu razvoju* uvádí, že „řeč je pro dítě přirozeným prostředím, v kterém si při interakci s dospělými osvojuje jazyk a rozvíjí komunikační dovednosti. Dospělí této přirozenosti dosahují neustálým přizpůsobováním svého jazyka aktuálním schopnostem zpracování jazyka dítěte, zajišťují plynulost v jazykovém systému. Mluvčí prostředí však není jediné, ze kterého si dítě jazyk osvojí. Nástupem do školy se toto prostředí doplní o psané, takže do té doby bude převážně ústně-auditivní komunikace stále více písemně-vizuální.“ (Radić a kol., 2010: 43)

Každé dítě je součástí určité společnosti, které se musí jazykově přizpůsobit. Díky poznávání okolního světa a tvorby pojmů si dítě osvojuje slovní označení pro tyto pojmy, což mu umožňuje s nimi pracovat a postupně zpřesňovat jejich významy. Způsob, jakým dítě mluví, nám ukazuje jeho úroveň myšlení. Podle Lidije Bakoty (2010: 206) mluvčí jednoho jazyka nikdy nemluví úplně stejně. Rozdíly v jejich řeči mohou být téměř nepatrné, ale přesto existují. Týkají se výslovnosti slov, slovních tvarů, stavby vět, lexika, stylu vyjadřování. Mohou se týkat i určování významu slov. Jedno slovo v mysli mluvčího může mít jiný význam než ten, který mu přiděluje jiný mluvčí stejného jazyka.

Pochopení a používání běžných frází a výrazů dětem pomáhá efektivněji komunikovat. Jan Amos Komenský šířil myšlenku, že, vše, co poskytneme dítěti během prvního roku života, má dopad na jeho následující tři roky, a vše, co ho naučíme a vložíme do něj za šest let, mu zůstane na celý život. Z tohoto důvodu by měl být vývoj slovní zásoby podporován a rozvíjen již od raného dětství.

Děti se určitě s frazémou setkají už před tím, než se dostanou ke studiu vybraných frazémů v učebnicích a čítankách na 1. stupni a následně prozkoumají frazeologii jako samostatné téma na stupni druhém. Pavla Chejnová (2019: 381) se zabývala osvojováním frazémů u jednoho českého dítěte. Uvádí, že je po šesti letech vývoje dítěte pozorováno výraznější užívání frazémů. Do věku šesti let bylo užívání frazeologie v řeči dítěte méně časté, ve věku šesti let dítě začíná chápat pojem frazém a frazémy aktivně vyhledává ve slyšeném inputu. Potvrzuje tím tak Komenského myšlenku.

1.1 Umístění frazémů v řeči žáků 1. stupně

V českém prostředí se v článku *Frazeologie na 1. stupni základní školy* zabývá pozicí frazémů v dětské řeči Ludmila Zimová. Podle ní nauka o slovní zásobě, zahrnující i oblast frazeologie, sehrává důležitou roli v učivu na 1. stupni ZŠ. Během vzdělávání na 1. stupni získají žáci informace týkající se významu slov, slovních spojení a také vzájemných vztahů (synonymie, antonymie, hyperonymie atd.). V hodinách jazyka žáci rozvíjí své rozumové schopnosti, neboť se učí poznávat různé lingvistické nástroje. Nejenže se stále zlepšují ve schopnosti porozumět obsahu těchto nástrojů, ale také se učí volit správná slova a ovládat je při komunikaci v odlišných jazykových situacích. To vede k podpoře účinnějšího i lepšího vyjadřování ze strany žáka, což přispívá ke srozumitelnosti a vytríbenosti jeho projevu. Znalost frazémů a jejich používání má pozitivní dopady na vyjadřovací schopnosti žáků. Aby žák mohl porozumět významu frazémů, musí nejprve pochopit jejich funkci. Pochopí-li význam a funkci frazémů, může dojít k jejich začlenění do vlastní slovní zásoby. Nicméně, podle Zimové, je to velmi komplikované. (1991: 18)

Významným krokem, jenž vede k položení základů osvojování frazeologie v nižších ročnících základních škol v Srbsku, je novinka v reformě výukového a učebního programu pro 4. ročník základního vzdělávání a výchovy, která proběhla v roce 2019 a týká se zařazení ustálených slovních spojení a frazeologie do obsahu předmětu Srbský jazyk a literatura. Nový výukový a učební program vstoupil v platnost od školního roku 2021/2022. (Stakić, 2020: 153) Nezna- mená to však, že frazeologie nebyla součástí učebnic srbského jazyka pro nižší ročníky ZŠ ještě před reformou. Milka Nikolić prováděla analýzu obsahu učebnic pro nižší ročníky ZŠ, a dospěla k závěru, že žáci možnost seznámit se s frazémami mají, jak v hodinách jazyka, tak v hodinách literatury, a to od 1. do 4. ročníku. (2012: 53)

1.2 Umístění frazémů v řeči žáků 2. stupně

Na 2. stupni základní školy žáci právě rozšiřují svou slovní zásobu a rozvíjejí složitější jazykové dovednosti. V českém prostředí doposud nebyl proveden soustavný popis procesu osvojování frazeologie u žáků staršího školního věku. Převažující zájem je dosud směřován na období žáků mladšího školního věku. Eva Hájková v článku *K osvojování frazeologie u současné české mladé generace* zkoumá znalost frazémů u žáků 1. a 2. stupně ZŠ. Říká, že „žáci na 2. stupni ZŠ mají veškeré předpoklady pro rozšíření a prohloubení jejich znalostí z frazeologie. S poznáváním nových skutečností ve škole i mimo ni a získáním poznatků z různých oborů reprezentovaných jednotlivými vyučovacími předměty se přirozeně rozšiřuje jejich slovní zásoba, s postupným poznáváním jazykového systému mají možnost lépe uchopit a pochopit

specifičnost frazémů, s pozvolně se měnícím sociálním postavením v souvislosti s dospíváním se také může proměňovat jejich způsob vyjadřování.“ Očekávala, že se znalost frazeologie u žáků 2. stupně ZŠ kvalitativně změní pozitivním směrem, výsledky jejího průzkumu však potvrzují opak. (2009: 213)

V srbském prostředí bylo dostatečné místo pro ustálená slovní spojení v učebnicové literatuře opomenuto, a Milićević se dokonce domnívá, že je tomu tak i v pedagogické praxi. (1985: 211) Podobně se vyjadřuje Bojana Sanković o necelých 40 let později: „obsahy z oblasti frazeologie nejsou na základních školách v Srbsku ani ve středoškolském vzdělání jasně vymezeny učebními osnovami, ani adekvátně zastoupeny.“ Dodává, že se frazeologie podle učebního plánu probírá v 7. ročníku ZŠ a ve 4. ročníku SŠ. (2020: 391)

Žákům staršího školního věku není náročné vysvětlit povahu ustáleného slovního spojení. Poté, co si žáci osvojí základní znalosti literární teorie a pochopí význam slov z hlediska lexikálního a gramatického, budou schopni porozumět i charakteristice frazeologických výrazů. Milićević konstatuje, že žákům 7. a 8. ročníků je potřeba dát při cvičení větší samostatnost. Doporučuje do vyučování zakomponovat i např. soutěžní atmosféru, a to tak, že učitel na tabuli napíše tři frazémy a řekne žákům, aby napsali jejich význam. Každý žák by měl poté přečíst své poznámky k daným frazémům, a učitel by měl žáka opravit v případě chybné interpretace významu. Na další cvičení by žáci měli dostat 7-8 minut, kdy učitel zadá určité slovo, a žáci si zapisují frazémy, ve kterých se dané slovo vyskytuje. Po uplynutí času žáci předstoupí a přečtou nahlas frazémy, které si zapsali a vysvětlí jejich význam. Učitel všechny žáky upozorní, aby si každý nový frazém, který uslyší, zapsali do sešitu. Na závěr jim učitel sdělí frazémy, které žádný z žáků nezmínil. Na středních školách by se pak samozřejmě mělo pokračovat v podobném duchu s cvičeními, která budou přiměřená věku žáků. (1985: 216-217)

Protože škola má značný vliv na komunikační dovednosti žáků, je důležité, aby poskytovala prostor pro rozvoj frazeologie v řeči žáků 1. a 2. stupně. Pedagogové by se proto měli zaměřit na vytváření příznivého učebního prostředí, které rozvíjí jazykové dovednosti, včetně porozumění frazémům a jejich vhodného používání. Všeobecná společenská praxe ukazuje, že místo frazeologie v komunikaci je legitimní a nepochybné. Bylo by chybou, kdyby před tím škola zavírala oči. (Miko, 1989: 53) Milićević je zastáncem myšlenky, že dalším generacím žáků může pouze škola promyšlenou a organizovanou prací pomoci, aby poznali alespoň část frazémů svého mateřského jazyka. (1985: 212) Pravidelné používání frazémů je pak očekáváno u studentů středních a vysokých škol. Dle Nikolić (2012: 303) ale frazémy nejsou ve velké míře součástí slovní zásoby dětí, a to nejen žáků základních škol, ale často ani středoškoláků.

2 Práce s frazémy ve výuce jazyka

Existuje mnoho důvodů, proč by měla být frazeologie součástí učebního plánu. Dle Marie Čechové (2012: 207) by frazeologie měla najít místo v hodinách jazyka a literatury, neboť frazémy mají hodnotu kognitivní (poznávací) i výchovnou. Klade důraz na začleňování frazeologie do výuky, protože může zradostnit pracovní atmosféru, vnést do ní vtip a humor, a posílit její výchovné působení, neboť shrnuje moudrost a zkušenost lidu.

Ludmila Zimová (1991: 18) charakterizuje mnohoaspektovost frazeologických jednotek. Říká, že vedle aspektů jazykově systémových a komunikativních lze ve výuce věnované frazeologii využít i výrazných aspektů výchovných – mravních, estetických, vlasteneckých apod.

Také František Miko (1989: 7) poznamenává, že má využívání frazeologie ve škole nepochybně své oprávnění, a to hned z několika hledisek. Především je zde čas docenit její specifickou roli ve společenské komunikaci. Je to vydatný prostředek obrazného, účinného, stručného, a přitom srozumitelného vyjadřování. Z toho vyplývá i její celkový význam pro jazykovou kulturu, a tedy i pro jazykovou přípravu žáků ve škole.

Během začleňování frazeologie do výuky se mohou objevit jisté komplikace. Můžeme např. narazit na potíže týkající se významové stránky frazémů, kdy může dojít k jejich nesprávné interpretaci. Další možné komplikace můžeme očekávat po formální stránce. Pochopení frazému je komplikováno přítomností slov, která se již v běžné řeči nepoužívají a žáci je tak neznají. Při přípravě a výběru frazémů určených pro výuku by měl učitel brát ohled na jejich úroveň kultivovanosti. Je nevhodné vyhledávat vulgarismy, ale účelné vyhýbání se jim by mohlo být komické. Při práci s lidovými frazémy by učitelé měli pracovat s jejich nezměněnou podobou a neměli by je upravovat nebo převádět do spisovné formy. (Čechová, 2012: 208). František Miko (1989: 20) polemizuje nad otázkou, zda je frazeologie vhodná již pro školní věk, a zda to platí pro celý její rozsah. Jedním z aspektů frazeologické obraznosti je expresivnost. Ušlechtilost a kulturnost jsou naopak jejím druhým aspektem. Navíc, pokud si uvědomíme rozsáhlost frazeologického fondu jazyka, vždy existuje dostatek variant pro vhodné vyjádření. V rámci pedagogického realismu však není možné, aby učitelé první zmíněný aspekt utajili, v únosné míře mohou žákům představit příklady takového druhu. Expresivnější frazémy si počkají, dokud se s nimi mládež nesetká v každodenním životě, ale například i v umělecké literatuře a dramatických žánrech umění, kde je nutné realisticky zobrazovat životní situace.

V rámci dostupných zdrojů si lze povšimnout, že v metodice výuky srbského jazyka a literatury se vyskytuje jen málo výzkumů přímo o začlenění frazeologie do výuky jazyka. Autoři se nejvíce dotýkají frazeologie při psaní o lexikologii ve výuce srbského jazyka, především o využití frazeologických slovníků ve výuce, výkladu neznámých slov a výrazů a o způsobech, jakými

je možné obohatit slovní zásobu žáků. Pozicí frazeologie ve výuce srbského jazyka se v jediném článku zabývá Dragana Mršević-Radović, která říká, že „frazologie ve výuce srbského jazyka má zvláštní význam, protože nejenže zachovává gramatické tvary, lexikální a sémantickou strukturu jazyka z dřívějších epoch jeho vývoje, ale především se ve frazeologických jednotkách více než v jednotkách jiných jazykových rovin uchovává kolektivní pohled na svět té společnosti, která daný jazyk používá.“ (1999: 154, překl. autor)

Autorky Anita Hrnjak a Slavomira Ribarova pojednávají o didaktickém potenciálu vizuální prezentace frazémů při výuce frazeologie. Dospívají k závěru, že využití didaktické ilustrace při výuce frazeologie pozitivně ovlivňuje chápání významu frazémů. (2019: 94)

Nutno podotknout, že si učitelé mohou dle potřeby vytvořit vlastní pracovní listy se zaměřením právě na frazeologii, nejsou tedy nekompromisně omezeni pouze na používání učebnic. Inspirovat se mohou např. příručkou, která se nazývá *Asocijacije u nastavi srpskog jezika i književnosti* a její autorkou je Vesna Lompar. Primárním cílem této příručky je poukázat na asociace, které mohou být použity v hodinách srbského jazyka a literatury, v různých částech a typech hodin, a slouží k motivaci žáků k práci nebo k opakování naučeného obsahu. V příručce je různými způsoby použito více než 70 frazémů.

2.1 Definice učebnic

I přes rozmach moderních technologií zůstávají učebnice základním a nepostradatelným nástrojem vzdělávání, a proto považujeme za důležité uvést definici učebnic. Samotných definic učebnic existuje celá řada³, pro naší práci se ztotožňujeme se srbským zákonem o učebnicích, který říká, že „učebnice je základní didakticky koncipovaná pomůcka v jakékoli podobě či médiu, která se používá ve výchovně vzdělávací práci ve škole k získání vědomostí, dovedností, utváření postojů, podněcování kritického myšlení, zdokonalování funkčních znalostí a rozvíjení intelektuálních a emocionálních vlastností žáků, jejichž obsah stanoví plán a program vyučování, a který je schválen podle tohoto zákona.“⁴ V českém Zákoně o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání učebnice definována není.

³ Viz např. Průcha (1998: 13): „Učebnice je prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožňuje učení. Vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva daného vyučovacího předmětu v daném postupném ročníku.“

⁴ http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/1920-15%20lat.pdf ze dne 20.6.2023

2.2 Frazeologie v učebnicích srbského jazyka pro 7. ročník

Navrhnout novou učebnici je velký projekt. Názory na to, kdo by měl učebnici napsat, se různí, od akademiků a didaktiků až po učitele s praktickými zkušenostmi. Největším problémem je, že dnes sotva existují odborníci, kteří by ovládali všechny obory a byli tak schopni sami navrhnout novou učebnici, a především učebnici kvalitní a použitelnou. Právě kvůli tomuto problému se tohoto úkolu obvykle ujímá více lidí, a to jak učitelé z praxe, kteří učebnice denně používají, tak teoretici s odbornými znalostmi.

Zařazení frazeologie do učebnic jazyka usnadňuje proces osvojování jazykových dovedností. Pokud si žáci pokročilou frazeologickou kompetenci osvojí, mohou tyto struktury používat přirozeně, snadno a přesně, čímž se zlepší jejich vyjadřovací, čtenářské a písemné dovednosti. Aby tedy bylo zajištěné získání komplexního vzdělání, je nezbytné, aby učebnice obsahovaly část o frazeologii. V učebnicích srbského jazyka pro žáky 7. ročníku je frazeologie často zahrnuta do tematického celku *Jazyková kultura*, který má studentům pomoci osvojit si běžně používané fráze a porozumět jim. Tyto fráze se liší od doslovných předkladů a často mají kulturní i historický význam, je tedy důležité, aby si je žáci osvojili z důvodu lepšího porozumění jazyku a kultuře s ním spojené.

V každé škole v Srbsku rozhoduje o výběru učebnic učitelská rada na základě odůvodněného návrhu odborné rady pro oborové předměty a třídní výuku. Školy si vybírají učebnice na období čtyř let z Katalogu učebnic⁵, který je vydáván podle § 19 odst. 4 Zákona o učebnicích, a každoročně aktualizován Ministerstvem školství, vědy a technologického rozvoje Republiky Srbsko. Zvolí si ty, které nejlépe vyhovují jejich stylu práce a potřebám jejich žáků. Je však nutné zmínit, že školy mají zakázáno používat učebnice, které nejsou zařazené do Katalogu. Pro výuku srbského jazyka je k dispozici široký výběr učebnic, čítanek a pracovních sešitů od šesti až devíti vydavatelství na ročník, z toho devět čítanek, devět učebnic a šest pracovních sešitů věnovaných jazyku.

Ne všechny učebnice v současnosti užívané v srbském vzdělávacím systému frazeologii ale obsahují. Z momentálně ministerstvem schválených učebnic frazeologii zahrnují ty, které vydává nakladatelství BIGZ, Vulkan Znanje, Logos a Eduka. Podle informací od učitelek ze ZŠ, s nimiž jsme byli v kontaktu, jsou nejpoužívanějšími učebnicemi na srbských základních školách učebnice německého nakladatelství Klett, ty však frazeologii obsahují jen sporadicky. V naší diplomové práci jsme se zaměřili na učebnice a pracovní sešity nakladatelství BIGZ a Vulkan Znanje. Výběr vydavatelů námi zkoumaných učebnic vzešel z výběru učitelek

⁵ <https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/KATALOG-UDZBENIKA-3-i-7-2020-21.pdf> ze dne 1.10.2023

ochotných se do výzkumu zapojit, a tudíž zkoumáme učebnice, které ony používají v hodinách srbského jazyka.

2.3 Nakladatelství BIGZ

Nakladatelství BIGZ působí na srbském trhu učebnic od roku 1955. Je tedy dlouholetým lídrem ve vydávání učebnic, s pověstí založenou na kvalitě, spolehlivosti a inovacích. BIGZ se zaměřuje na poskytování vzdělávacích materiálů pro základní školy od 1. do 8. třídy. V rámci jejich nabídky lze najít i knihy přizpůsobené alternativním formám vzdělávání. Mezi jejich priority patří zkoumání nových technologií a metod učení, aby jejich učebnice byly relevantní, a především podporovaly kritické myšlení. Pro výuku srbského jazyka v 7. třídách si nakladatelství připravilo tři učebnice, a to *Čítanku*, *Gramatiku srbského jazyka pro 7. třídu základní školy* a *Pracovní sešit ze srbského jazyka a literatury*. Neexistuje tedy pouze jedna učebnice, která by zahrnovala všechny disciplíny srbského jazyka a literatury. Z důvodu našeho primárního zaměření na výuku jazyka se čítankou v analýze nezabýváme.

2.3.1 *Gramatika srbského jazyka pro 7. třídu základní školy*

Gramatiku sestavil autorský tým⁶, který tvoří lektoři s dlouholetou pedagogickou praxí, na jejím vytvoření se podíleli také spolupracovníci z Ústavu srbského jazyka SANU. Lekce této učebnice jsou sestaveny na základě nejmodernější výchovně-pedagogické metody. Obsahuje pečlivě vybrané příklady, díky kterým je možné lépe navázat komunikaci s žáky daného školního věku a ukázky z literárních textů, které jsou určeny pro učivo 7. tříd základních škol. Žáci jsou nabádáni k samostatným závěrům a práci prostřednictvím konkrétních úkolů. Na této učebnici je obzvláště zajímavý gramatický aparát, který autoři v lekcích používají. Jedním z těchto speciálních aparátů, který bychom chtěli vyzdvihnout je *Bud' prúzumníkem*⁷ (překl. autor). Tento aparát žákům nabízí různé úkoly a propojuje gramatický materiál s různými vzdělávacími obsahy, které jsou k dispozici na internetu a které souvisí s jazykovou kulturou. Velmi zajímavá je také vizuální podoba této gramatiky. Průvodci jsou totiž hrdinové z dramatu *Vesmírný drak*⁸ Dušana Kovačeviće, jehož zpracování je plánováno pro 7. třídu ZŠ. Jde o pěťici chlapců a dívek, kteří provádí žáky látkou 7. ročníku vtipnými dialogy, které samozřejmě souvisí s probíranou látkou.

⁶ Slobodan Novokmet, Vesna Đorđević, Jasmina Stanković, Svetlana Stevanović, Jole Bulatović.

⁷ V původním znění *Budi istraživač*.

⁸ V původním znění *Svemirski zmaj*.

Učebnice je formátu A4 a má celkem 224 stran. Rozdělená je do čtyř tematických celků. Nejobsáhlejší je celek *Gramatika*, který obsahuje 7 podkapitol: *Slovesné tvary*, *Neohebné slovní druhy*, *Skladební dvojice*, *Větné členy*, *Věta a výpověď*, *Souvětí podřadné* a *Souvětí souřadné*. Dalšími tematickými celky jsou: *Pravopis*, *Správná výslovnost* a *Jazyková kultura*. Podkapitola *Frazémy* se nachází na stránkách 206 a 207. Je součástí tematického celku *Jazyková kultura*. Na základě umístění tematického celku se domníváme, že se téma týkající se frazeologie vyučuje ke konci školního roku. V úvodu podkapitoly vidíme ilustraci, na které se učitelka ptá žáka: „Miroslave, kdy si opravíš známku? Zdá se mi, že to bude až na vrbě vyroste víno...“. A Miroslav jí odpovídá: „Jaká vrba, jaké víno? Zítra, paní učitelko!“ Je jasné, že znalosti tohoto žáka nejsou chvályhodné. To, co mu chybí, je znalost jazykové kultury. Pokud by již při rozhovoru prokázal, že rozumí frazému, který učitelka použila, pravděpodobně by si během rozhovoru mohl zlepšit známku ze srbského jazyka. Z ilustrace tedy vyplývá, že se podkapitola bude věnovat frazémům a jejich významu.

Pod ilustrací se nachází cvičení, ve kterém mají žáci přečíst uvedené výrazy a vysvětlit jejich význam. Dále následují otázky navazující na uvedené výrazy. A zároveň i definice a vysvětlivky, např. jak se překládají frazémy do cizího jazyka.

V gramatickém aparátu *Viš?* je vznesen dotaz: Kterým našim frazémem bys přeložil anglický idiom *a piece of cake*? Otázku považujeme za přijatelnou, neboť explicitně navrhuje k použití slovníků, jak překladového, tak frazeologického. I my sami jsme byli nuceni použít anglický slovník Cambridge, protože jsme se domnívali, že výše uvedený anglický idiom lze přeložit jako *kus dortu*. Slovník nám však říká, že se jedná o něco, co lze velmi snadno udělat.⁹ Žáci by tedy měli uvést frazém *lak kao mačiji kašalj* (lehký jako kočičí kašel) namísto *komad torte* (kus dortu). Úkol rovněž vyžaduje od žáků znalost anglického jazyka.

Autoři učebnice se žáků ptají, proč a kdy se frazémy používají. Zároveň jim vysvětlují, že „se frazémy používají kvůli svojí stylové funkci a přímo v těch situacích, které odpovídají jejich významu, abychom nezdůrazňovali jedinečnost situace.“ Dále pak objasňují užití frazému proklouznout uchem jehly (*provukao se kroz iglene uši*), jež má expresivní, silnější a působivější účinek, než kdyby bylo řečeno, že někdo něco udělal s obtížemi.

Speciální aparát *Bud' prúzumníkem* v podkapitole o frazémech nabádá žáky k tomu, aby navštívili nejbližší knihovnu a seznámili se s obsahem frazeologického slovníku, jehož autorem je Đorđe Otašević, v němž mají najít pět frazémů, se kterými se někdy setkali a popsat situaci, ve které se používají. Dále je aparát vyzývá k dalším úkolům, kdy mají najít knihu *Zašto se kaže* Milana Šipky a zjistit, jak vznikly a co znamenají vybrané frazémy: španělská vesnice

⁹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/piece-of-cake> ze dne 10.7.2023

(španska sela), medvědí služba (*medveđa usluga*), obětní beránek (*žrtveni jarac*) atd. Aparát je též upozorňuje, aby se připravili na to, že o svých zjištěních budou mluvit ve třídě na hodině. Tento typ cvičení hodnotíme velmi kladně, neboť by žáci měli během hodin jazyka pracovat s různými slovníky. Pokud k práci se slovníky nabádá přímo učebnice, existuje zde větší pravděpodobnost, že se bude slovník při vyučování používat.

Značně interaktivním cvičením je následující cvičení *Viš?*, v němž se autoři ptají, jakým způsobem vzniklo biblické přísloví snáze projde velbloud uchem jehly, než aby bohatý vešel do Božího království (*lakše je kamili proći kroz iglene uši nego bogatome da uđe u carstvo nebesko*). Jestliže žáky zajímá, proč by zrovna velbloud měl projít uchem jehly, jsou odkázáni na webové stránky <http://jezikofil.rs/otkud-kamila-i-iglene-usi/>, kde najdou vysvětlení.

Na závěr podkapitoly jsou uvedené tři úkoly, které slouží k procvičení znalostí, jež si žák osvojil v předchozích cvičeních. V prvním cvičení žáci mají spojit frazémy s jejich významem. Ve druhém úkolu žáci doplňují rčení chybějícími slovy tak, aby dávala smysl a byla správná. A v posledním cvičení žáci kroužkují správnou odpověď, která odpovídá uvedené situaci. Po tematickém celku *Jazyková kultura* následuje krátký souhrn všech podkapitol spadajících do tohoto celku, kde si žáci mohou připomenout, co vše se o jazykové kultuře naučili. Souhrn doprovází také praktická cvičení, kdy z deseti cvičení se dvě věnují frazeologii.

2.3.2 Pracovní sešit ze srbského jazyka a literatury

Autory pracovního sešitu jsou Jasmina Stanković, Svetlana Stevanović, Jole Bulatović, Zorana Bošković a Milan Šipovac. Obsahuje celkem 12 tematických celků. Oproti gramatice jsou navíc přidány poslední tři kapitoly vztahující se ke čtenářské dovednosti a čtení s porozuměním. Na konci pracovního sešitu je čtenářský deník, který obsahuje již připravené formuláře a badatelské úkoly, aby si mohli žáci při čtení dělat poznámky. Stejně jako v gramatice se cvičení týkající se frazeologie nachází v tematickém celku *Jazyková kultura*. Nalezneme zde pouze dva jednoduché úkoly, kdy v prvním mají žáci doplnit odpovídajícími slovy pět uvedených frazémů. V druhém úkolu je třeba spojit dva sloupce, a to tak, aby žáci přiřadili k pěti frazémům jejich význam.

2.4 Nakladatelství Vulkan Znanje

Vydavatelství Vulkan je v porovnání s předchozím nakladatelstvím nováčkem – letos slaví desáté výročí na trhu (založeno 2013). Přestože je nakladatelství poměrně mladé, má dlouhou tradici: vzniklo spojením dvou velkých nakladatelství – Alnarija a Mono a Manjana, která v minulosti vytvářela, rozvíjela a zdokonalovala vydávání knih v Srbsku. V roce 2018 vzniklo

Vulkan Znanje, jehož cílem bylo vytvořit nejmodernější a nejlepší učebnice pro základní školy a stát se lídrem mezi vydavateli učebnic v Srbsku.¹⁰ Stejně jako nakladatelství BIGZ i nakladatelství Vulkan Znanje vydává učebnice rozděleně. K analýze jsme zvolili *Gramatiku – Srbský jazyk a literatura pro 7. třídu základní školy* a *Pracovní sešit*. Ani v tomto případě se čítance v analýze nevěnujeme.

2.4.1 *Gramatika – Srbský jazyk a literatura pro 7. třídu základní školy*

Autorkami učebnice *Gramatika – Srbský jazyk a literatura pro 7. třídu základní školy*, kterou vydává nakladatelství Vulkan Znanje jsou Danijela Milićević a Sunčica Rakonjac Nikolov. Učebnice je rozčleněna do tří tematických celků. První z nich je *Morfologie* (s. 10-65). Nejobsáhlejší celkem je *Syntax*. Poslední část se týká *Pravopisu a jazykové kultury* (s. 174-201), která obsahuje 8 podkapitol: *Psaní zkratek*, *Psaní diakritických znamének*, *Dlouhý klesavý a dlouhý stoupavý přízvuk*, *Nelienární texty: tabulky, grafy, legendy a myšlenkové mapy*, *Frazémy*, *Umělecké a publicistické texty – reportáž*, *Citace a poznámky pod čarou v různých literárních a neuměleckých textech* a *Technický a sugestivní popis*. Podkapitola *Frazémy* se nachází na stránkách 188-191. V úvodním cvičení si žáci mají pozorně přečíst dva texty, a poté odpovědět na otázky. První z nich představuje výňatek z knihy *Řecké mýty* anglického badatele Roberta Gravesa, který popisuje zavraždění řeckého hrdiny Trojské války Achillea, konkrétněji zásah šípem do jeho paty, jež byla jeho jediným zranitelným místem. V druhém textu se nachází dialog dvou spolužáků sedmáků, kteří se vrací domů ze školy. Spolužačka se ptá spolužáka, proč je tak smutný, načež odvětí, že dostal špatnou známku z dějepisu, protože se nenaučil všechny lekce. Učitel tedy u žáka našel jeho Achillovu patu. První text žákům představuje vznik ustáleného slovního spojení, druhý pak jeho užití v praxi. Na pravé straně učebnice je k vidění fotografie skulptury Achilla, která stojí na ostrově Korfu. Pod texty se nachází dvě otázky, z nichž první nabádá žáky k porovnání obou textů, přičemž poté na základě prvního mají napsat, proč sedmák použil výraz *Achillova pata*, a co znamená. Druhá otázka zní: „Jakým vhodným slovem nebo frází byste nahradili výraz *Achillova pata*?“ Dále se v gramatice vyskytuje krátký teoretický přehled, ve kterém se žáci mohou dozvědět co je to frazém a jak jej mohou poznat. Autorky samy upozorňují na to, že frazémy jsou předmětem studia lexikologie, se kterou se žáci seznámili v 5. a podrobněji v 6. ročníku. Po teoretickém přehledu následuje cvičení, ve kterém je použito celkem 12 frazémů ve větách, pod kterými se nachází vysvětlení daného frazému. Věty si mají žáci přečíst a prostudovat, aby pochopili význam a použití frazémů, co nejjasněji. Za nás toto cvičení musíme zhodnotit negativně. V případě, že učitelka nepodá

¹⁰ <https://www.vulkanznanje.rs/o-nama.aspx> ze dne 4.6.2023

žádný výklad k tomuto cvičení, žáci okamžitě zapomenou, na jaké frazémy se cvičení zaměřuje, a úplně nemožné je, aby si je osvojili. Následuje krátký odstavec, ve kterém autoři vysvětlují, že jsou frazémy nedílnou součástí komunikace. Učebnice dále předkládá cvičení, které obsahuje 3 věty s podtrženými frazémy, kdy žáci mají vysvětlit jejich význam. Dalším úkolem žáků je vyplnit tabulku, kde mají určit, zda je tvrzení o frazémeh pravdivé či nikoliv. V analyzované učebnici je poslední cvičení zaměřené na biblické frazémy. Žáci jsou vyzváni, aby vyhledali příběhy o dvou uvedených biblických frazémeh a napsali dvě věty, ve kterých budou tyto frazémy správně použity.

2.4.2 Pracovní sešit

Pracovní sešit připravil kolektiv autorů – Katarina Kolaković, Anđelka Petrović, Sunčica Rakonjac Nikolov a Danijela Milićević. Podkapitola *Frazémy* se nachází na stránkách 144-145. Stejně jako v učebnici, i tady je součástí tematického celku *Pravopis a Jazyková kultura*. V prvním cvičení si mají žáci přečíst verše z básně Desanky Maksimović *Savin monolog*, a vysvětlit, co znamená vyznačený frazém. Druhý úkol je velmi podobný. V něm si mají žáci přečíst krátký příběh, který napsal Stefan Mitrov Ljubiša, a poté odpovědět na otázku, týkající se významu vyznačeného frazému. Ve třetím úkolu je uvedená věta, ve které je podtržený frazém. Žáci mají vysvětlit význam podtrženého frazému. Čtvrté cvičení obsahuje větu s frazémem. Žáci mají za úkol přepsat frazém. Posledním úkolem, který žáci dostanou v rámci podkapitoly o frazémeh je, aby doplnili frazém jednou z nabízených odpovědí pod větou, která bude odpovídat skutečnému významu věty.

2.5 Závěrem k analýze frazeologie v učebnicích

Sady učebnic jsme zkoumali na základě několika kritérií. Při volbě kritérií jsme se zamýšleli nad dvěma aspekty. Jednak aspekt lingvistický, jednak aspekt pedagogický. Díky tomu jsme byli schopni vyčlenit následující kritéria hodnocení: cíl učebnice, vzhled, praktičnost, cena, objemnost, přístup k teorii a praxi, využití metody.

Grafické zpracování učebnic a pracovních sešitů je provedeno detailně, důležité informace jsou prezentovány přehledně a v textech je použita široká škála typů a barev písma. Všechny tematické celky a jejich podkapitoly jsou vizuálně separovány. Vhodnost obrázků spočívá v jejich množství, které neodvádí pozornost od tématu. Cvičení se neomezují pouze na textovou formu, ale do učebnic a pracovních sešitů jsou zařazena i ta s využitím tabulkových aparátů. Jazyk použitý v učebnicích a pracovních sešitech je podán v rámci věkové kategorie žáků srozumitelně. Instrukce ke cvičení jsou jasně definovány. V obou sadách učebnic převládá praxe nad

teorií. Autoři obou sad učebnic pojmají frazém v nejširším významu, tj. předložkové vazby (spojení předložky s plnovýznamovým slovem), syntagmata a věty. Velmi kladně hodnotíme fakt, že všechny analyzované učebnice a pracovní sešity zahrnují známé a frekventované frazémy, ale i méně často používané a zastaralé frazémy, se kterými se žáci mohou setkat např. při čtení klasické literatury anebo v mediálním prostředí. Žákům nejsou poskytnuty informace o jednotlivých typech frazémů, což považujeme za hlavní nedostatek obou sad učebnic.

Učebnice vydavatele BIGZ obsahuje v podkapitole o frazémech celkem 43 frazémů, pracovní sešit 10. Mezi další klady sady učebnic vydavatelství BIGZ patří podpora čtenářské gramotnosti, praktičnost, minimalistické grafické zpracování, barevný systém, který podporuje učení a porozumění textu pomocí barev (červená a modrá barva pro gramatické aparáty *Bud' průzkumníkem* a *Viš?*), vizuální atraktivita, rozmanitost typů cvičení, přesah do jiných předmětů. Negativně se však stavíme k pojetí teorie frazeologie v učebnici, která není ucelená a ani graficky odlišená. Výklad tak působí nepřehledně. V pracovním sešitu se nachází pouze dvě praktická cvičení. Učitel je tak nucen, dotvářet si další výukové materiály. Záporným shledáváme fakt, že jsou učebnice těžké z hlediska váhy. Přestože máme k dispozici pouze učebnici a pracovní sešit, které dohromady váží něco okolo 700 gramů, nedovedeme si představit, kolik může vážit aktovka žáků obsahující i ostatní učebnice pro další předměty. Dalším negativem je cena celé sady učebnic. Celková cena je 611,32 Kč (2 900 RSD), což může představovat velkou finanční zátěž pro mnoho rodičů, kteří tyto učebnice kupují.

U sady učebnic vydavatelství Vulkan Znanje hodnotíme kladně, že je frazeologická kapitola rozsáhlejší oproti druhému nakladatelství, ačkoliv obsahuje méně frazémů než učebnice nakladatelství BIGZ. Do podkapitoly věnující se frazeologii bylo zahrnuto v učebnici o více než polovinu méně frazémů, tj. 21 a do pracovního sešitu 5. Mezi její klady jednoznačně řadíme předmětové propojení, přehlednost, dostatek teorie, která je graficky vyznačená, použití různých typů a barev písma, tabulkových aparátů. Na rozdíl od učebnic nakladatelství BIGZ, mají učebnice i pracovní sešit poznámkový blok, který se nachází na konci učebnice, což hodnotíme velmi kladně, neboť žák má prostor pro vyjádření svých myšlenek a nemusí s sebou do školy nosit další sešit. Pozitivně hodnotíme počet praktických cvičení, která jsou propojena s reálnou situací. I v tomto případě negativně hodnotíme váhu a cenu učebnic. Váhově jsou učebnice podobně těžké. Cena za kompletní sadu učebnic je o něco málo nižší, tj. 588,13 Kč (2 790 RSD).

Dle výše uvedeného můžeme konstatovat, že ve vybraných učebnicích frazeologie zastoupená je. Otázkou však zůstává, nakolik je toto zastoupení dostačující. To by se mělo prokázat v následující části diplomové práce.

3 Metodika výzkumu

V této části diplomové práce se budeme podrobněji věnovat analýze dotazníkového šetření, jež prověřuje znalosti frazeologie a frazémů u žáků vybraných základních škol. Pro potřeby práce jsme zvolili kvantitativní výzkumnou metodu a data byla získána pomocí dotazníkové sondy, kterou považujeme za nejefektivnější a do které se zapojili žáci dvou tříd 8. ročníků ZŠ v Srbsku. Studenti obdrželi dotazník, který anonymně vyplnili (Příloha č. 1 a Příloha č. 2). Protože výzkum prověřuje míru porozumění vybraným frazémům, nebylo potřeba písemného souhlasu každého rodiče. Vyučující obou tříd anketní šetření schválili, a jak již bylo zdůrazněno, anketa byla anonymní. Z důvodu analýzy učebnic dvou nakladatelství, byly vytvořeny dotazníky celkem dva. Do dotazníku BIGZ bylo zařazeno celkem 17 frazémů a dotazník Vulkan Znanje obsahuje 10 frazémů. Pro sestavení obou dotazníků byla klíčová excerpce frazémů z podkapitol nacházejících se v učebnicích a pracovních sešitech obou vydavatelů. K sestavení dotazníků tedy přispělo využití učebnic a pracovních sešitů. Naším zdrojem inspirace byly typy cvičení, jejich délka a výběr frazémů.

Dotazníky byly psány cyrilicí. Data byla nasbírána v rámci jedné vyučovací hodiny předmětu Srbský jazyk a literatura. Učitelkám byly prostřednictvím e-mailu zaslány instrukce a formulář vytvořený v MS Word, který oboustranně vytiskly a rozdaly žákům k vyplnění. Žákům nebylo stanoveno žádné časové omezení pro vyplnění dotazníku, protože při provádění šetření pro nás nebyla prioritou rychlost vyplňování, ale důležité bylo prokázání porozumění frazémům. Všem žákům bylo vysvětleno, že jakékoli chyby v odpovědích nebudou mít vliv na jejich známkování. Tímto jsme chtěli žáky podpořit ve snaze vyplnit úkoly, i přestože pochybují o správnosti odpovědí.

Každý dotazník sestává z deseti cvičení. Počátečních osm cvičení bylo vyhotoveno na základě frazémů excerpovaných z učebnic. V obou dotaznicích je prvním úkolem pro žáky vypsání frazému použitého ve větě. Ve druhém úkolu pro školu, která používá učebnice nakladatelství BIGZ, je třeba spojit dva sloupce, a to tak, aby žáci přiřadili k vybraným frazémům jejich význam. Žáci, kteří studují srbský jazyk podle učebnic vydavatelství Vulkan Znanje, měli za úkol vysvětlit význam frazému, jenž byl podtržený a zároveň užitý ve větě. Zadání třetího úkolu v obou dotaznicích se zaměřuje na to, aby žáci doplnili frazémy tak, aby odpovídaly slovníkovému tvaru. Čtvrtý úkol byl již složitější, a to protože bylo potřeba, aby žáci vymysleli náhradu za frazém již užitý ve větě s podobným významem a následně ji použili ve vlastním příkladu. V obou sadách učebnic se nachází frazém *kad na vrbi rodi grožđe*, proto bylo použito stejné cvičení zahrnující uvedený frazém do obou dotazníků, abychom získali, co největší počet odpovědí a pro porovnání výsledků. V pátém úkolu museli žáci obou ZŠ dokázat, že rozumí

frazémům a umí je aplikovat ve správných větách s logickým smyslem. Šestý úkol spočíval v tom, že žáci měli vysvětlit svými slovy význam vybraných frazémů. V sedmé úloze měli žáci v dotazníku BIGZ za úkol vysvětlit původ biblického frazému. V dotazníku Vulkan Znanje bylo úkolem žáků přečíst si uvedenou větu s frazémem, jenž byl vyznačen, a vybrat, který z významů frazému je správný. Do osmého úkolu jsme zahrnuli jeden frazém, který měli žáci doplnit jednou z nabízených možností, tak aby odpovídal skutečnému významu. Devátý úkol byl vyňat z dotazníkového šetření, které bylo realizováno v bakalářské práci. Představuje jedno přirovnání, u kterého si žáci vybírají ze tří odpovědí. Poslední, desátá úloha představuje otevřenou otázku, kdy mají žáci uvést libovolný frazém, který v dotazníku nebyl uveden. Tento úkol byl zařazen do dotazníku s cílem umožnit žákům prokázat své schopnosti v oblasti frazeologie.

3.1 Cíl výzkumu

Dotazníková anketa byla sestavena za účelem získání odpovědi na to, jak dobře žáci staršího školního věku rozumí frazémům a zda jsou schopni je užívat. Cíle výzkumu byly multilaterální: excerpcování, zjištění jakým způsobem je frazeologie podávána a procvičována v učebnicích srbského jazyka pro ZŠ, zjištění povědomí o frazémech u žáků 2. stupně ZŠ v Srbsku a porovnání úrovně znalosti mezi žáky dvou základních škol.

3.2 Vzorek respondentů

Dotazníkové šetření bylo realizováno na dvou základních školách v Srbsku: Základní škola Vuk Karadžić,¹¹ jež sídlí na severu Srbska ve městě Srbobran a na které používají učebnice nakladatelství BIGZ. A Základní škola Živko Ljujić¹² sídlící ve městě Nova Varoš, kde se vyučuje podle učebnic nakladatelství Vulkan Znanje. Dotazník celkem vyplnilo 51 žáků 8. ročníku, z toho 27 žáků ze ZŠ Vuk Karadžić a 24 žáků ze ZŠ Živko Ljujić. Na Základní škole Vuk Karadžić bylo nutné zajistit souhlas ředitele školy. Škola se také chystá zařadit dotazníkové šetření do ročního školního plánu jako mezinárodní projekt.

3.3 Vyhodnocení dotazníkové ankety

Veškeré odpovědi byly zaznamenány a diferenciovány na správné a nesprávné (chybné). Dále vymezujeme ty, které nebyly zodpovězeny vůbec. Během hodnocení některých explikací bylo obtížné určit, zda je odpověď správná nebo nesprávná. S ohledem na to, že není možné položit žákům dodatečné otázky, akceptujeme pouze nejpřesnější objasnění. U 9. úkolu není možné

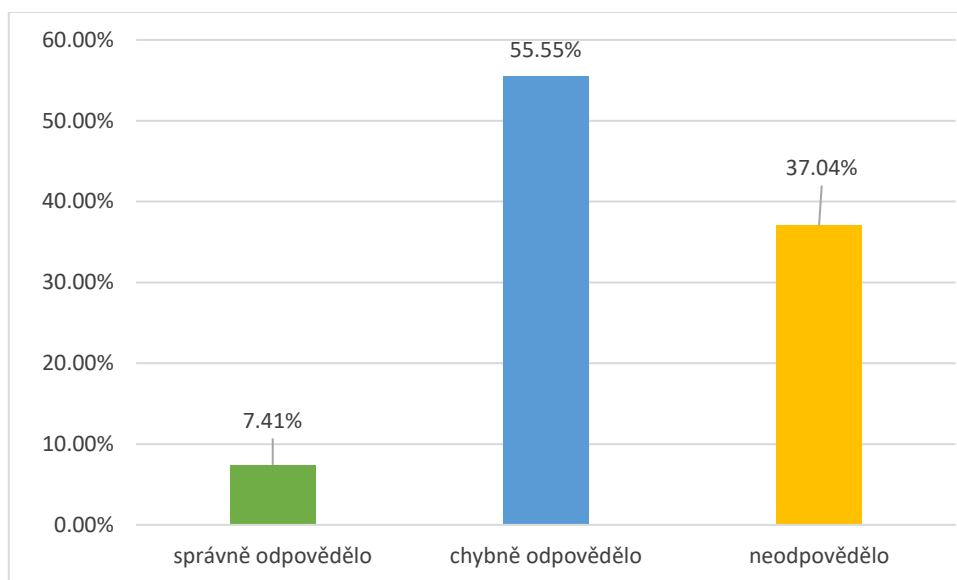
¹¹ <http://www.osvuksrbobran.edu.rs> ze dne 4.10.2023

¹² <https://oszivkoljujic.edu.rs> ze dne 4.10.2023

odpovědi takto kategorizovat, neboť jsou cíleny na zjištění aktivní či pasivní znalosti vybraného frazému, a u poslední, otevřené otázky neexistuje správná či chybná odpověď, protože se odpovědi mohou lišit a nelze je porovnávat. Nejprve jsme hodnotili a analyzovali každou školu zvlášť a na závěr jsme provedli souhrn celkových odpovědí. V některých případech srovnáváme ne zcela stejná cvičení pro zjednodušení a možnost paralelního vyhodnocení testů.

1. úkol

Prvním úkolem žáků obou ZŠ bylo vypsát frazém, který byl zakomponován do věty. Na Základní škole Vuk Karadžić správně odpovědělo pouze 7,41 % žáků. Chybně odpověděla více než polovina respondentů a odpověď na tuto otázku zcela vynechalo 37,04 % žáků.

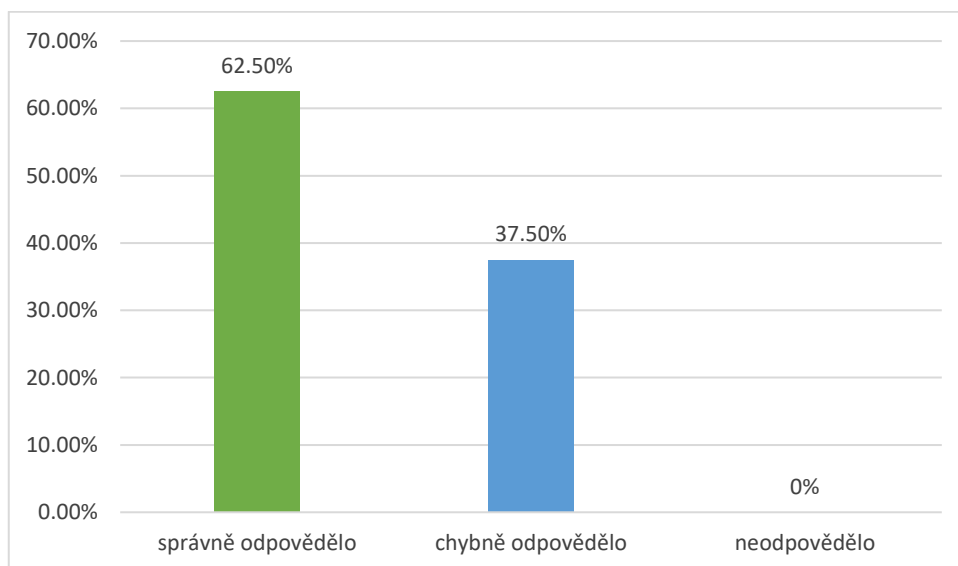
Graf č. 1: Našao se u nebranom grožđu.

Následující tabulka znázorňuje odpovědi respondentů, které považujeme za chybné.

nebrano grožđe
prisećanje branioca
u nebranom grožđu
iznenadno prisećanje branioca
neobranom, iznenadno, branioca
Našao se u nevolji, ali ga je spasio prijatelj.
To znači da se našao u nepoznatom, ali da se ipak snašao.
Mladić je bio u nebranom grožđu, i spasilo ga prisećanje branioca.
Mladić se našao u problemu, ali ga je spasilo iznenadno prisećanje branioca.
Mladić se našao u nebranom grožđu, ali ga je spasilo iznenadno prisećanje branioca.
Našao se mladić u neobranom grožđu, ali ga je spasilo prisećanje iznenadnog branioca.

Tabulka č. 1: Chybné odpovědi.

Na ZŠ, kde se při hodinách srbského jazyka používají učebnice nakladatelství Vulkan Znanje, přepsala správně frazém *obećavali su kule i gradove* více než polovina žáků, a 37,50 % žáků odpovědělo chybně. Na otázku odpověděli všichni žáci.

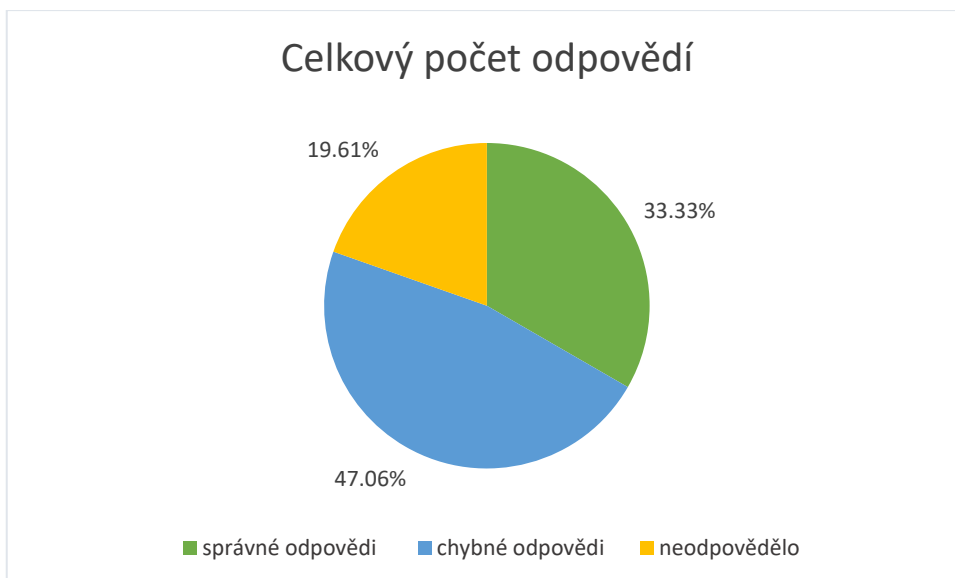
Graf č. 2: Obećavali su kule i gradove.

V tabulce č. 2 jsou zaznamenány chybné odpovědi. Někteří žáci se snažili vysvětlit význam frazému, tedy nepochopili zadání, např. *obećavali su nešto veliko a nismo ništa dobili*. U ostatních chybných odpovědích se domníváme, že žáci nestihli dopsat.

kule
obećavali su
kule i gradove
Obećavali su sve i svašta.
Obećavali su nešto veliko a nismo ništa dobili.

Tabulka č. 2: Chybné odpovědi.

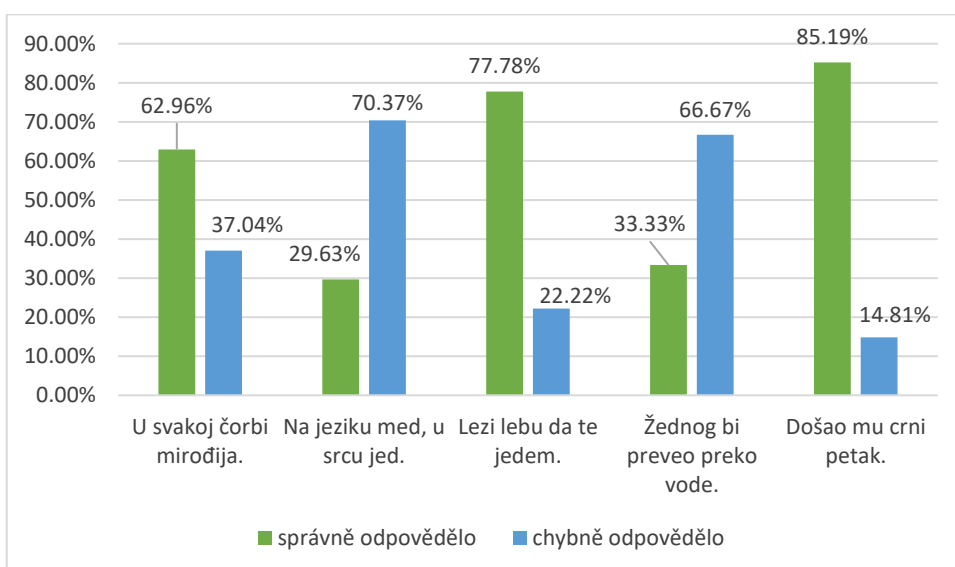
Kdybychom se nerozhodli pro rozdělení výsledků dle škol, pak by z celkového počtu 51 respondentů bylo 17 (33,33 %) správných odpovědích, množství chybných odpovědích je 24 (47,06 %). Frazémy nepřepsalo celkem 10 (19,61 %) žáků.

Graf č. 3: Celkový počet odpovědí.

2. úkol

Úkolem žáků ZŠ Vuk Karadžić bylo spojit dva sloupce tak, aby k vybraným frazémům správně přiřadili jejich význam. Z grafu je patrné, že žáci neměli skoro žádný problém s přiřazením významu k frazému *Došao mu crni petak*. Problémy jim však způsobily frazémy *na jeziku med, u srcu jed a žednog bi preveo preko vode*, kdy nedokázalo správně přiřadit význam 70 % žáků.

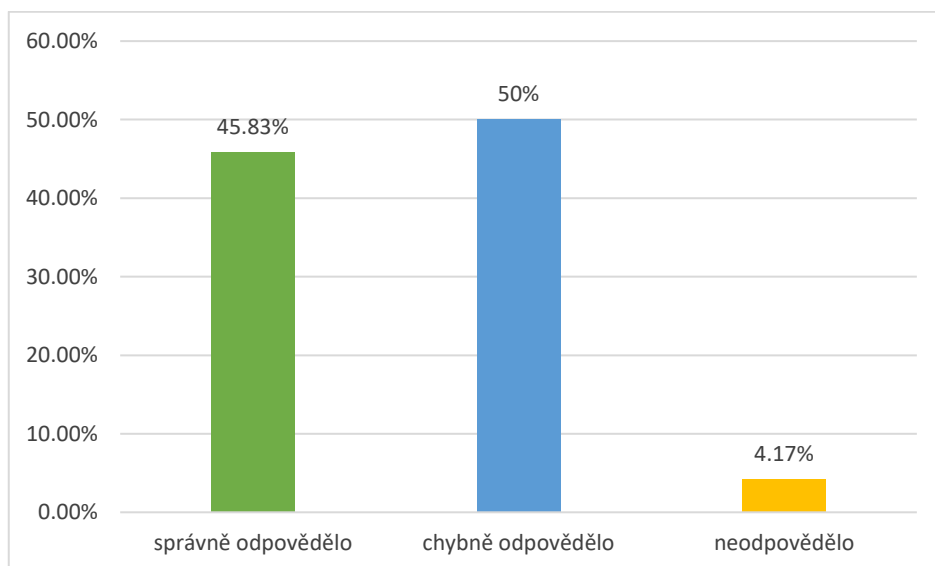
Graf č. 4: U svakoj čorbi mirođija; na jeziku med, u srcu jed; lezi lebu da te jedem; žednog bi preveo preko vode a došao mu crni petak.

Tabulka č. 3 představuje zbylé významy frazémů, které k nim žáci chybně přiřadili.

U svakoj čorbi mirođija.		Na jeziku med, u srcu jed.		Lezi lebu da te jedem.	
lukav	14,82 %	nametljivac	11,11 %	nametljivac	3,70 %
nesrećnik	3,70 %	lukav	48,15 %	lukav	3,70 %
lenština	3,70 %	nesrećnik	11,11 %	nesrećnik	0 %
licemer	14,82 %	lenština	0 %	licemer	14,82 %
Žednog bi preveo preko vode.		Došao mu crni petak.			
nametljivac	22,22 %	nametljivac	0 %		
nesrećnik	0 %	lukav	0 %		
lenština	14,82 %	lenština	3,70 %		
licemer	29,63 %	licemer	11,11 %		

Tabulka č. 3: Chybné odpovědi.

V úkolu č. 2 měli žáci ZŠ Živko Ljujić vysvětlit význam frazému *očitati lekciju*, který byl zakomponován do věty. Podle slovníku Đorđe Otaševiće znamená frazém *očitati/čitati (održati/držati) [nekome] lekciju (lekcije)*: „izgrđiti/grđiti nekoga, prekorigiti/korigiti nekoga, upozoriti/upozoravati nekoga na greške.“ (2012: 631) Téměř 50 % žáků správně interpretovalo význam frazému a polovina žáků jej vysvětlila chybně. Jeden žák neodpověděl vůbec.

Graf č. 5: Očitati lekciju.

V tabulce níže uvádíme nesprávná vysvětlení frazému *očitati lekciju*.

roditelji su upozorili (izgrdio)
nešto mu je objasnio
nagrdio, svašta rekao
Pošto je kasnio, loše mu je rekao kako za ubuduće da radi.
kasniti
upsovo ga
prevaspitati
upsovao ga, objasnio mu šta je pogrešio
istukao ga
objasnio šta i kako treba da radi
iz starog značenja prevesti u novi

Tabulka č. 4: Chybné odpovedi.

Z celkového počtu 51 žáků odpověděla správně jedna třetina žáků. Více než 60 % žáků odpovědělo chybně. Necelá 4 % neodpověděla vůbec.

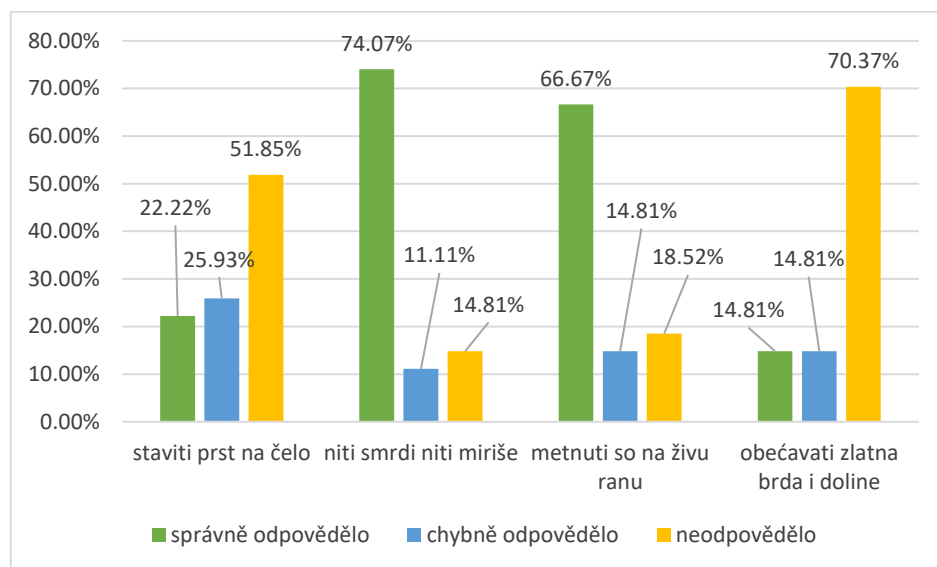

Graf č. 6: Celkový počet odpovědí.

3. úkol

V dotazníku BIGZ je konkrétní znění frazémů následující: *staviti prst na čelo, niti smrdi niti miriše, metnuti so na živu ranu, obećavati zlatna brda i doline*. První z uvedených správně dokončilo 22,22 % žáků ZŠ Vuk Karadžić. Chybně byl doplněn 25,93 % dotazovanými. Více

než 51 % jej ponechalo nedokončený. Z grafu je patrné, že si žáci nejúspěšněji poradili s frazémy *niti smrdi niti miriše* a *metnuti so na živu ranu*.

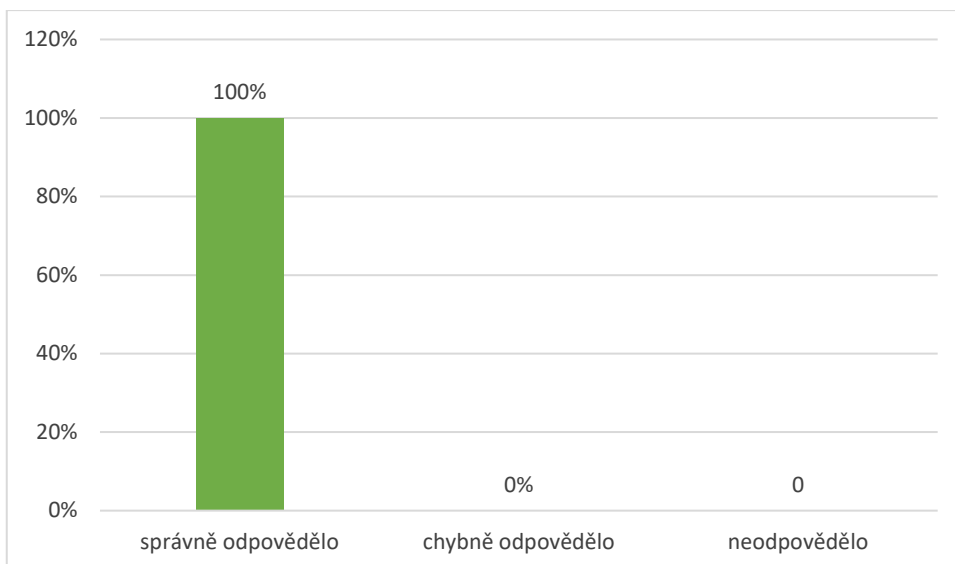
Graf č. 7: Staviti prst na čelo, niti smrdi niti miriše, metnuti so na živu ranu a obečavati zlatna brda i doline.

Jak tabulka č. 5 ukazuje, mezi chybnými dokončeními u frazému *staviti prst na čelo* se vyskytovala tato: *nos, struju, sto, usta, krst* a *ruku*. U frazému *niti smrdi niti miriše* se vyskytovaly další odpovědi: *miriši, mirisati*. Odpověď *miriši* uvedli celkem dva žáci. Může se jednat o chybné doplnění frazému, ale i o gramatickou chybu. Již dříve jsme však zmínili, že akceptujeme pouze nejpřesnější vysvětlení. Přítomnost gramatických chyb v dotaznících tak nemá vliv na hodnocení správnosti frazémů. Z tohoto důvodu se domníváme, že se jedná o chybné doplnění frazému. Frazém s použitím slova *miriši* se více rýmuje.

staviti prst na	niti smrdi niti	metnuti so na živu	obečavati zlatna brda i
nos	miriši	glavu	kuće
struju	mirisati	hranu	planina
sto		vatru	kočije
usta			gore
krst			
ruku			

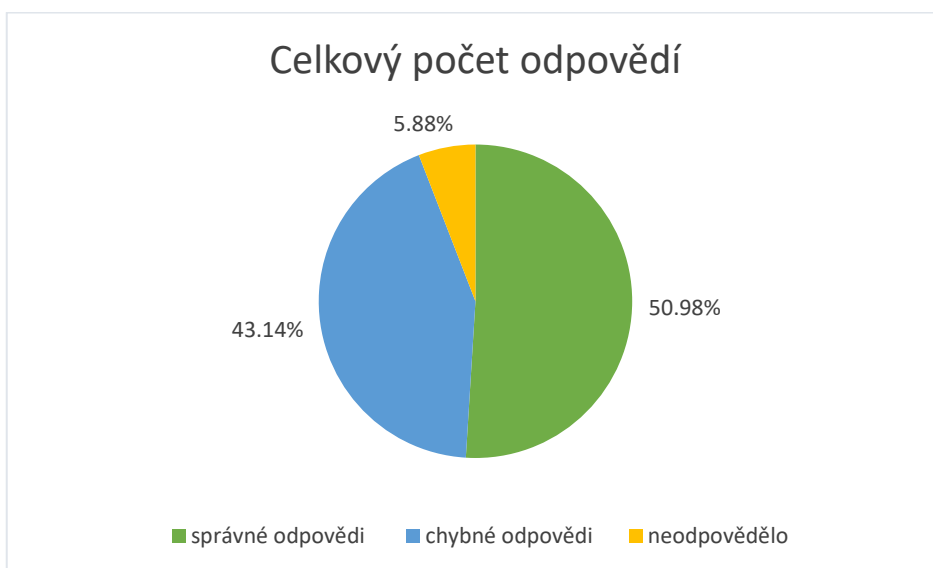
Tabulka č. 5: Chybné odpovědi.

Z grafu č. 8 jasně vyplývá, že žáci ZŠ Živko Ljujić 100% správně doplnili frazém, jenž měli zakomponovat do věty následovně: *Svoju porodicu i prijatelje treba čuvati kao malo vode na danu.*

Graf č. 8: Svoju porodicu i prijatelje treba čuvati kao malo vode na dlanu.

Protože jsme do 3. cvičení pro ZŠ Vuk Karadžić zahrnuli čtyři frazémy k doplnění, do celkového počtu odpovědí tak započítáváme jen ty odpovědi, které jsou správné u všech čtyř frazémů. Z celkového počtu 51 žáků doplnilo správně frazémy 26 dotazovaných (50,98 %) a chybně 22 (43,14 %). Úkol vynechali 3 žáci (5,88 %).

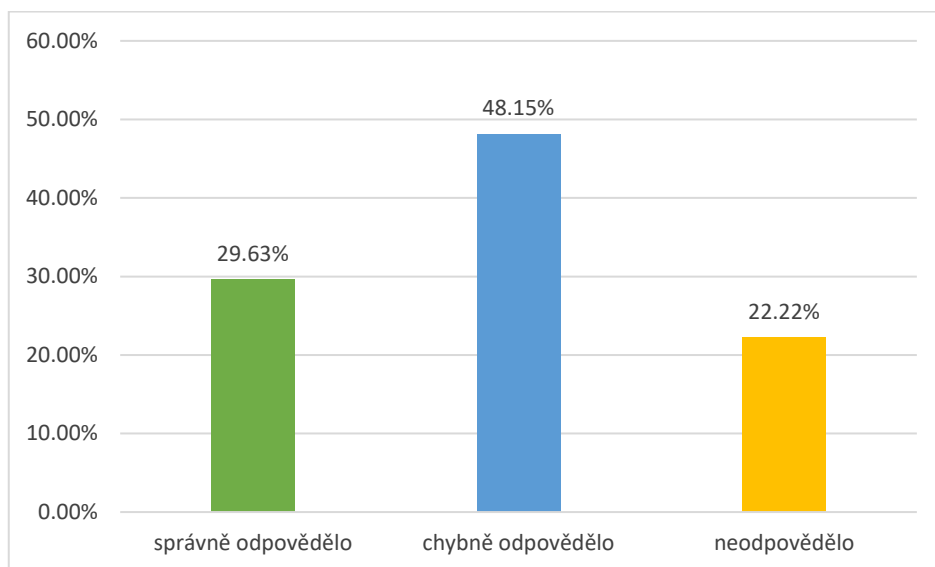

Graf č. 9: Celkový počet odpovědí.

4. úkol

Ve čtvrtém úkolu bylo potřeba, aby žáci vymysleli náhradu se stejným významem za frazém již užitý ve větě a následně ji použili ve vlastním příkladu. A protože se v obou sadách učebnic nachází frazém *kad na vrbi rodi grožđe*, byl tento frazém použit ve čtvrtém cvičení v obou dotaznících zároveň. Na ZŠ Vuk Karadžić 29,63 % žáků nahradilo užitý frazém správně, tj. *Imam utisak da nikad neće promeniti svoje loše navike*. Chybně odpověděla skoro polovina

respondentů. Z toho 14, 81 % užilo náhradní výraz takto: *Imam utisak da će promeniti svoje loše navike nikad*. Neodpovědělo 22,22 % žáků.

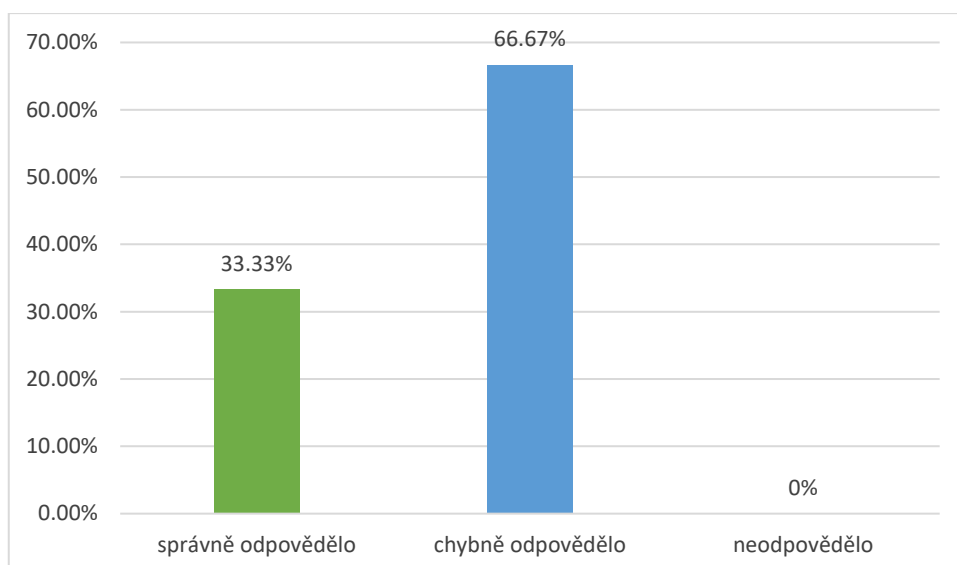
Graf č. 10: Kad na vrbi rodi grožđe.

Níže jsou v tabulce č. 6 shrnuty veškeré odpovědi na otázku č. 4.

Nikada.
Nikad neće promeniti.
Imam utisak da neće promeniti svoje loše navike.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike nikad.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike na bolje.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike kad se smisli.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike nikad pa ni onda.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike kad na vrbi rodi jagode.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike kad narodi vrbi grožđe.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike "kad na vrbi rodi grožđe".

Tabulka č. 6: Chybné odpovědi.

Na ZŠ Živko Ljujić odpověděli všichni žáci. 33,33 % žáků správně nahradilo použitý frazém ve větě správně. Chybně nahradila frazém ve větě více než polovina žáků.

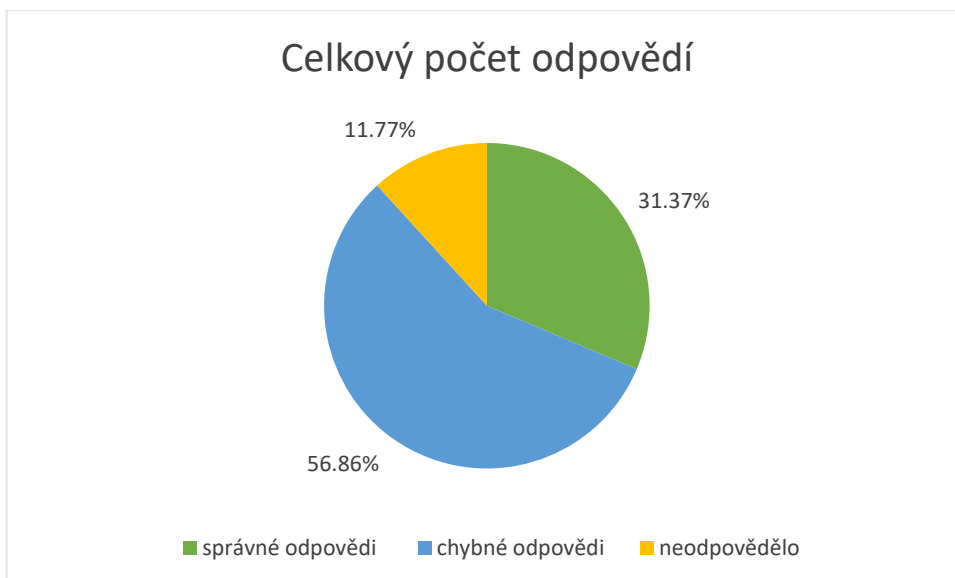
Graf č. 11: Kad na vrbi rodi grožde.

Tato tabulka zobrazuje další odpovědi, které respondenti uvedli v otevřené otázce.

Nikad.
Imam utisak.
To znači nikad.
kada na glavi naraste drvo
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike nikad.
Imam utisak da nikad neće promeniti svoje loše ponašanje.
Imam utisak da će promeniti svoje loše navike kad na vrbi rodi jabuka.

Tabulka č. 7: Chybné odpovědi.

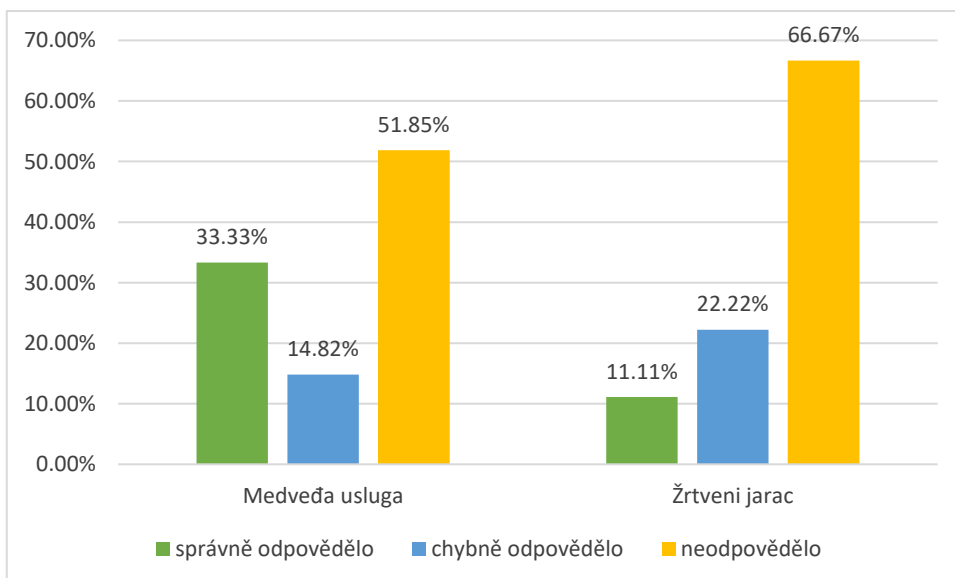
Z 51 žáků správně nahradilo již použitý frazém ve větě 16 žáků (31,37 %) a chybně jej nahradila více než polovina dotazovaných (56,86 %). Frazém nebyl přepsán 6 žáky (11,77 %).

Graf č. 12: Celkový počet odpovědí.

5. úkol

Jedna třetina žáků ZŠ Vuk Karadžić do věty správně zakomponovala frazém *medveđa usluga*. 14,81 % žáků jej zakomponovalo chybně a více než polovina žáků zcela vynechala odpověď. U druhého nabídnutého frazému pouze 11,11 % respondentů použilo frazém ve větě správně. Více než 20 % včlenilo frazém do věty chybně a skoro 70 % dotazovaných neodpovědělo.

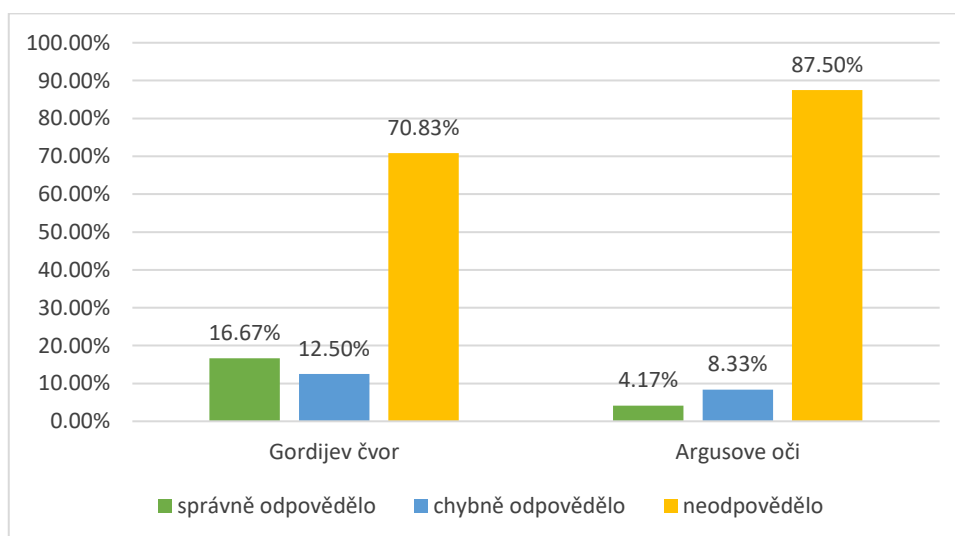
Graf č. 13: Medveđa usluga a žrtveni jarac.

Tabulka č. 8 představuje odpovědi žáků, jenž považujeme za chybné.

Medveđa usluga	Žrtveni jarac
Medveđu uslugu vam je pružio žrtveni jarac.	Ispao je žrtveni jarac, javio se prvi da odgovara.
Medved jede med.	Jarac ima velike brkove.
Dobro mi je došla ona medveđa usluga.	Na planini me je našao žrtveni jarac.
On je dobio medveđu uslugu.	On je Milanu žrtveni jarac.
	U jednom danu je došao žrtveni jarac.
	Žrtveni jarac pruža kupcu medveđu uslugu.

Tabulka č. 8: Chybné odpovědi.

Pro žáky ZŠ Živko Ljujić představoval 5. úkol větší komplikace. Necelých 20 % žáků zasadilo správně do věty frazém *Gordijev čvor*. Chybně odpovědělo 12,50 % a více než 70 % žáků nevčlenilo frazém do věty vůbec. Frazém *Argusove oči* správně použilo ve větě pouze 4,17 % respondentů. Chybně zakomponovalo uvedený frazém do věty 8,33 % dotazovaných a většina žáků neodpověděla.

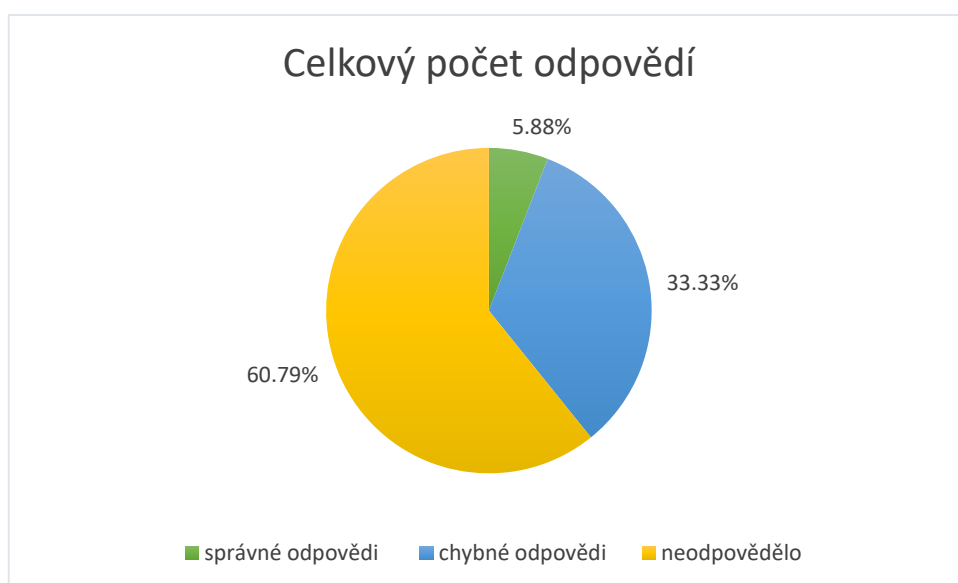
Graf č. 14: Gordijev čvor a Argusove oči.

V tabulce č. 9 uvádíme odpovědi žáků, jež shledáváme chybnými. Např. odpovědi „*Nešto što mu ne dopušta*“ a „*Da vidi daleko*“ považujeme za nesprávné, neboť se žáci snažili vysvětlit význam frazémů, nejedná se tedy o včlenění frazémů do vět.

Gordijev čvor	Argusove oči
Tvrd si kao Gordijev čvor.	Da vidi daleko.
Uradiće to kada se otpetlja Gordijev čvor.	Argusove oči su slepe ali vide bolje od svakoga.
Nešto što mu ne dopušta.	

Tabulka č. 9: Chybné odpovědi.

V daném cvičení byla zaznamenána průměrná 6% úspěšnost. Z grafu č. 15 také jasně vyplývá, že více než polovina žáků obou škol úkol zcela vynechala, z čehož lze usoudit, že nastavení obtížnosti nepřineslo optimální výsledky.

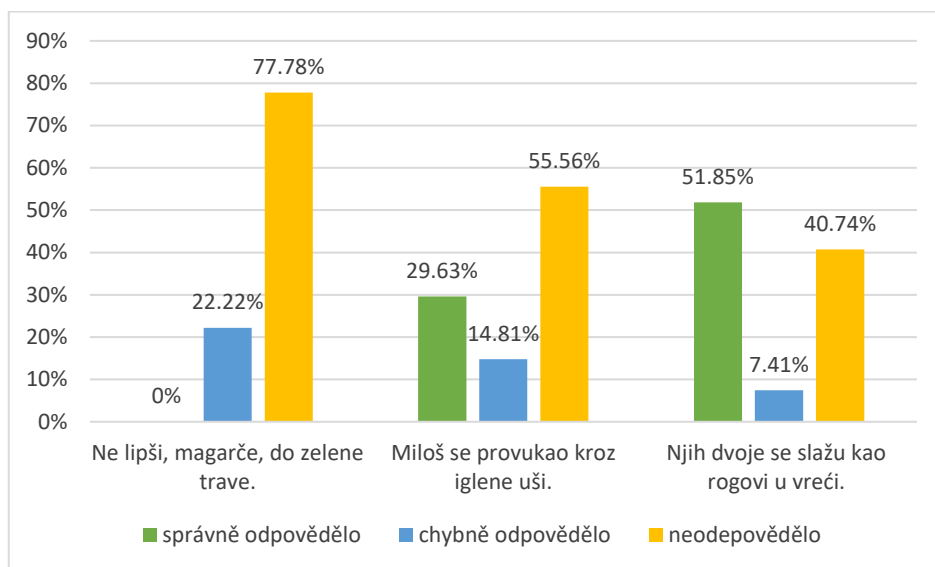

Graf č. 15: Celkový počet odpovědí.

6. úkol

Šestý úkol spočíval v tom, že žáci ZŠ Vuk Karadžić měli vysvětlit význam u tří vybraných frazémů, jež byly zakomponovány do vět. Vycházíme z Otaševičova Frazelogického slovníku srbského jazyka, kde je frazém *ne lipši, magariče, do zelene trave* vyložen takto: „ne isplati se čekati jer je suviše dugo, nema nikakvih izgleda, nema nade.“ (2012: 552) Význam tohoto frazému nevysvětlil správně ani jeden žák. 77,78 % žáků neodpovědělo. Správný výklad frazému *provući se kroz iglene uši (igleni ušicu)* podle výše zmíněného slovníku zní: „jedva, uz mnogo teškoća, uz velike napore postići nešto, ostvariti nešto gotovo nemoguće; jedva se spasiti“. (2012: 750) Podobně význam frazému interpretovalo skoro 30 % žáků. Více než polovina žáků význam nevysvětlila. Frazém *slagati (bočiti se) se kao rogovi u vreći* Frazelogický slovník vykládá takto: „ne slagati se međusobno, živeti u neslozi, svađi“. (2012: 846) Význam

frazému správně vysvětlila více než polovina žáků. Mezi odpověďmi se objevovala například vysvětlení: „*Ne slažu se uopšte, tj. stalno se svađaju.*“, „*Kada se neko ne voli.*“ apod.

Graf č. 16: Ne lipši, magarče, do zelene trave; provući se kroz iglene uši a slagati se kao rogovi u vreći.

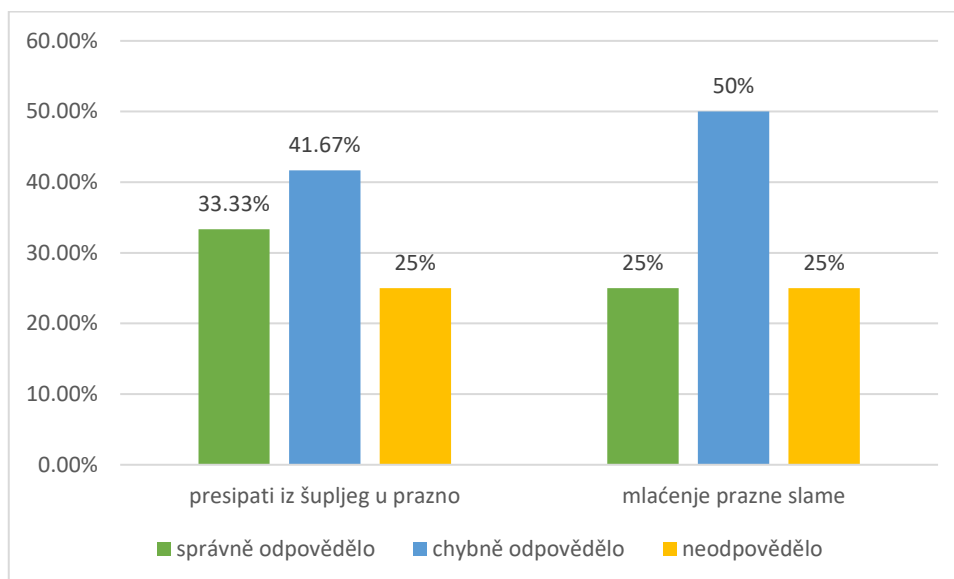
Frazém *ne lipši, magarče, do zelene trave* byl špatně vysvětlen 6 žáky (22,22 %). Čtyři žáci (14,81 %) chybně vysvětlili frazém *provući se kroz iglene uši* a 2 žáci (7,41 %) vysvětlili chybně frazém *slagati se kao rogovi u vreći*. Příklady všech chybných odpovědí jsou uvedeny v tabulce č. 10.

Ne lipši, magarče, do zelene trave.	Miloš se provukao kroz iglene uši.	Njih dvoje se slažu kao rogovi u vreći.
Nemoj da se umoriš.	Izvukao se iz nevolje.	da se slažu kao najbolji prijatelji
da ne lipši, do trave	da se provukao da ne bi nešto radio	Njih dvoje kao rogovi u vreće se slažu.
Ne magarče ne lipši do zelene trave.	Miloš se kroz iglene uši provukao.	
Kad neko traži previše.	Provukao se kroz.	
Ne diži ga u nebesa.		
Ne radi to.		

Tabulka č. 10: Chybné odpovědi.

V druhé verzi dotazníku byly ve větě uvedeny dva frazémy. Frazém *presipati (pretakati) iz šupljeg i prazno* podle Frazéologického slovníku (2012: 714) znamená: „baviti se beskorisnim, jalovim, uzaludnim poslom; voditi prazne razgovore“. Pro frazém *mlatiti praznu slamu* uvádí Otašević významy dva: „1. raditi beskoristan, jalov posao. 2. besciljno raspredati jedno te isto, bespotrebno blebetati; brbljati koješta.“ (2012: 713) Z grafu č. 17 je patrná podobná správnost a chybovost u obou frazémů. Za správná vysvětlení považujeme například tyto odpovědi:

„Raditi nešto a u stvarnosti ništa.“, „Kad se nešto radi uzalud.“ atd. 6 žáků ZŠ Živko Ljujić frazémy nevysvětlilo vůbec, z toho dva žáci frazémy v uvedené větě našli a podtrhli je.

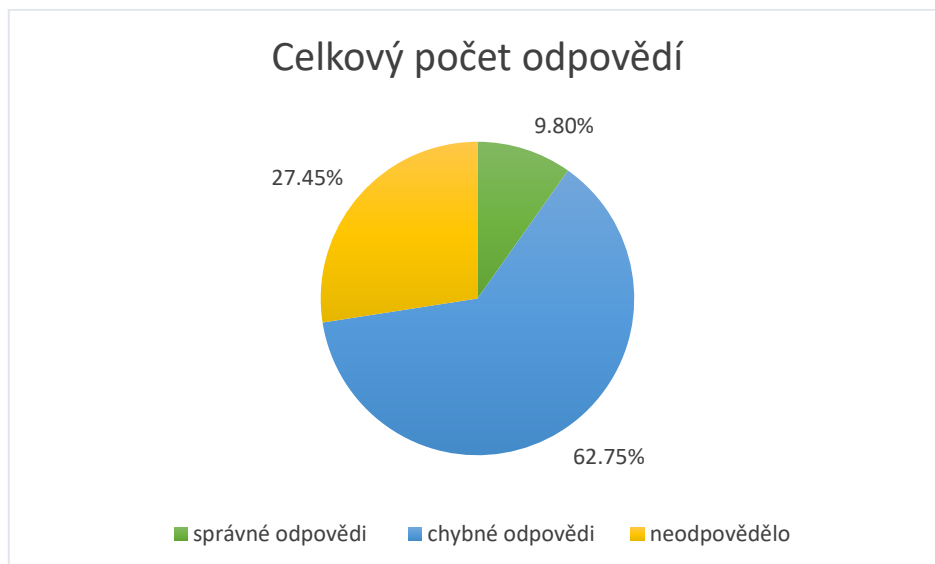
Graf č. 17: Presipati iz šupljeg u prazno a mlaćenje prazne slame.

Nesprávná vysvětlení uvedlo u frazému „presipati iz šupljeg u prazno“ 10 žáků (41,67 %), a u frazému „mlaćenje prazne slame“ 12 žáků (50 %). Všechna nesprávná vysvětlení jsou uvedena v tabulce č. 11. Jako nesprávné u tohoto úkolu sledujeme i nedostatečně vysvětlené odpovědi.

presipanje iz šupljeg u prazno	mlaćenje prazne slame
nešto što je nepotrebno	nešto što je nepotrebno
neuspešno dostizanje ciljeva	ne postignemo svoje ciljeve
ne dobijaš ništa	raditi nešto
ne radeći ništa	ne radeći ništa
ništa ni iz čega	kada govorim/radim nešto bez rezultata
gubljenje vremena	mlaćenje bez ikakve veze
lupati	ne raditi ništa, dangubiti
bilo je bezvredno, gubljenje vremena	gubljenje vremena
neuspešno	lupati
ne vredi da budu vođe	bilo je bezvredno, gubljenje vremena
	neuspešno
	ništa ne raditi

Tabulka č. 11: Chybné odpovědi.

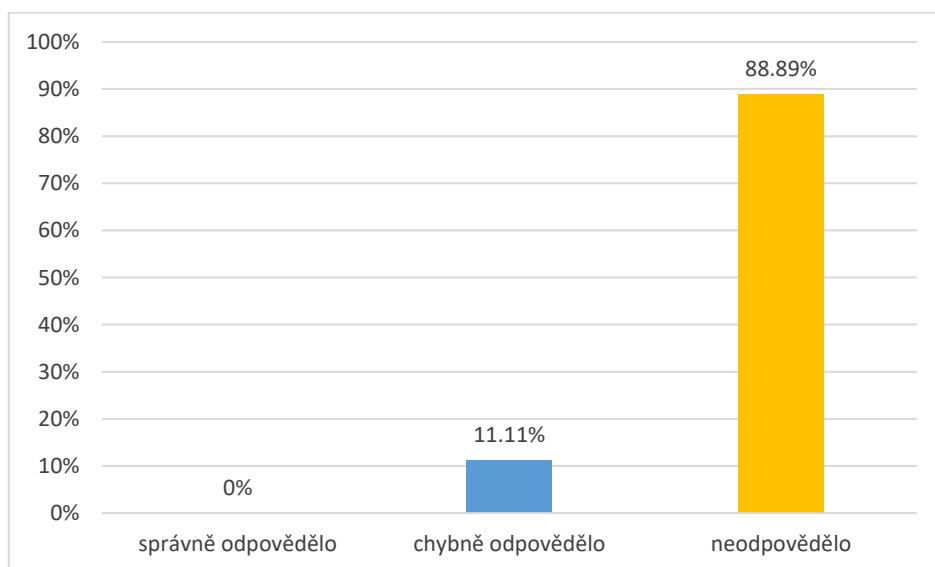
Graf č. 18 představuje poměr správných a chybných odpovědí na obou základních školách. Správně použilo frazémy ve větách necelých 10 % dotazovaných. Více než 60 % dotazovaných odpovědělo chybně. 14 (27,45 %) žáků úkol vynechalo.

Graf č. 18: Celkový počet odpovědí.

7. úkol

Přestože žáci ZŠ Vuk Karadžić mají možnost seznámit se přes interaktivní cvičení se vznikem biblického frazému *Lakše je kamili proći kroz iglene uši nego bogatome da uđe u carstvo nebesko*, ani jeden z nich správně nevysvětlil, jak uvedený frazém vznikl. Chybně odpovědělo 11,11 % respondentů, kteří se pokoušeli vysvětlit význam frazému, nikoliv jeho vznik. Úkol nevyplnilo 24 žáků (88,89 %).

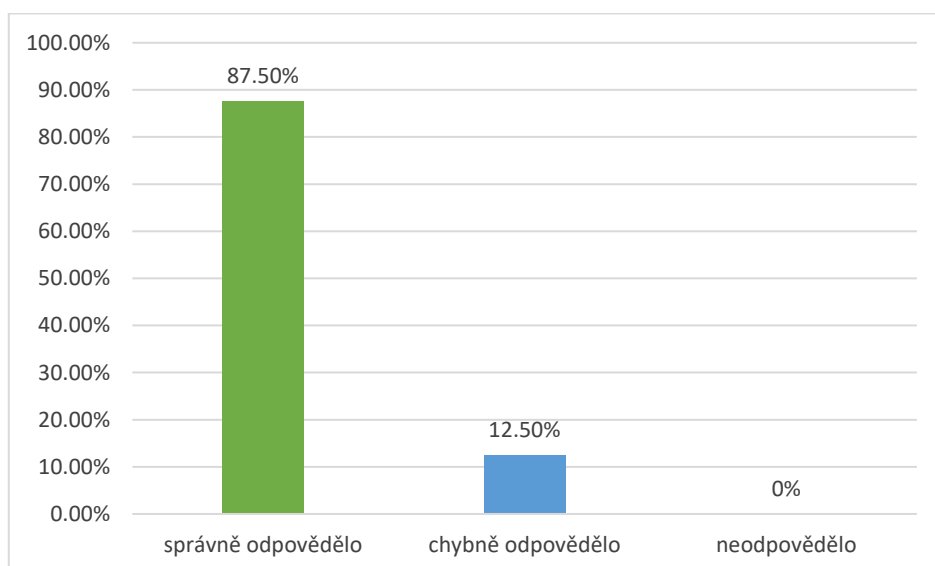
Graf č. 19: *Lakše je kamili proći kroz iglene uši nego bogatome da uđe u carstvo nebesko*.

Tabulka zobrazuje explikace, na které si dotazovaní vzpomněli, a které sledujeme chybnými.

Lakše je kamili proći kroz iglene uši nego bogatome da uđe u carstvo nebesko
Pre će se nešto nemoguće desiti, nego bogatiji otići u raj, jer su bogati ljudi često pokvareni i pohlepni.
Zato što bogati čovek uvek bude pohlepan.
neko je napisao

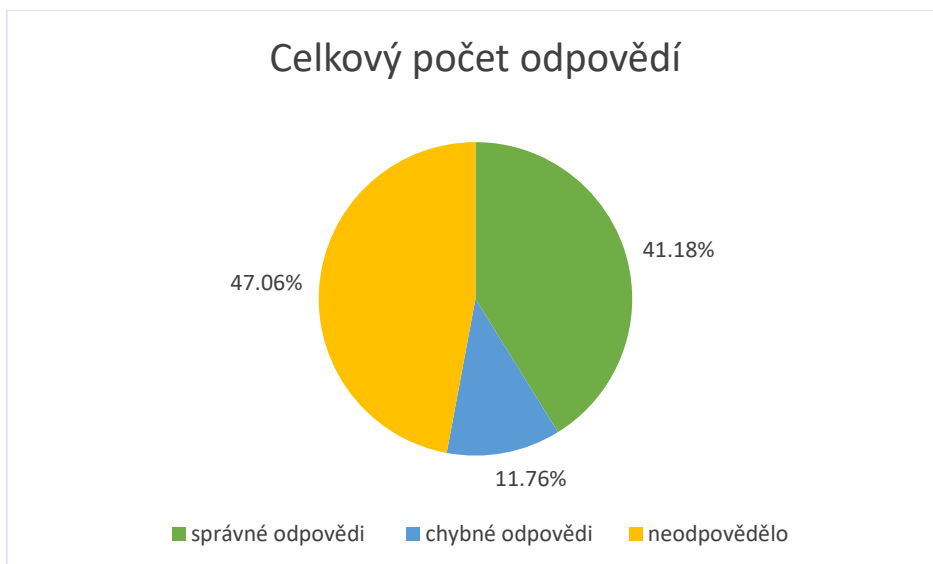
Tabulka č. 12: Chybné odpovědi.

Skoro 90 % žáků ZŠ Živko Ljujić význam frazému *lupiti glavom o zid* pochopili správně. 12,50 % žáků pravděpodobně pochopilo frazém doslovně, a jako správnou odpověď dle svého uvážení označilo odpověď b) udariti.

Graf č. 20: Lupiti glavom o zid.

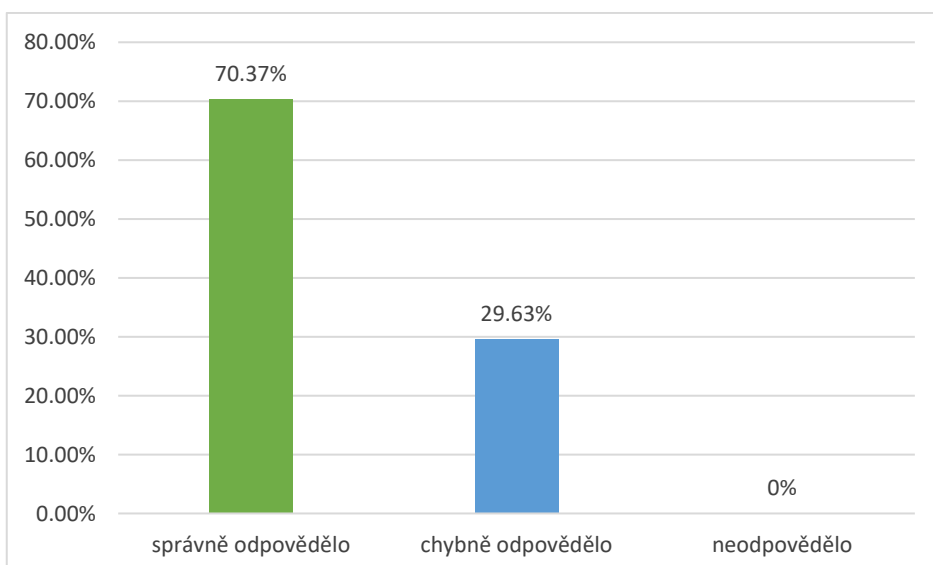
Z celkového počtu 51 respondentů správně odpovědělo 21 žáků (41,18 %) a chybně 6 žáků (11,76 %). Skoro polovina respondentů úkol č. 7 vynechala.

Graf č. 21: Celkový počet odpovědí.

8. úkol

V osmém cvičení bylo úkolem žáků zakroužkovat písmeno před odpovědí, kterou považují za správnou. Do obou dotazníků byl zvolen stejný typ cvičení, ale jiný frazém. Všichni žáci obou škol v tomto úkolu odpověď zakroužkovali. Pro školu Vuk Karadžić byl do tohoto úkolu vybrán frazém *staviti glavu u torbu*. Na výběr měli žáci z následujících možností: *osinjak, torbu, čorbu* a *med*. Dvě třetiny respondentů odpověděly správně. Chybně odpovědělo skoro 30 % dotazovaných.

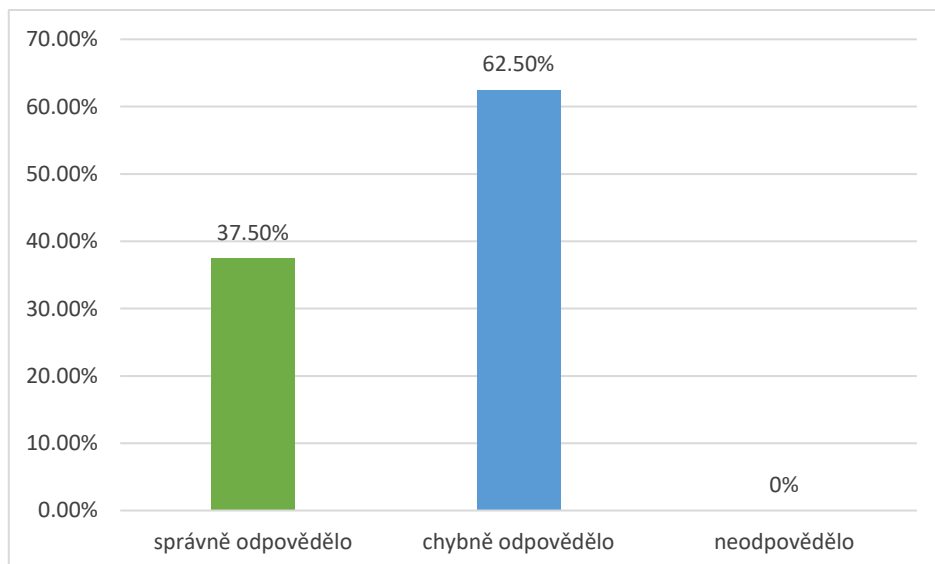
Graf č. 22: Staviti glavu u torbu.

V této tabulce jsou uvedeny chybné odpovědi a jejich procentuální poměr.

staviti glavu u	
osinjak	25,93 %
čorbu	0 %
med	3,70 %

Tabulka č. 13: Chybné odpovědi.

Z grafu č. 22 je zřejmé, že žáci 8. třídy ZŠ Vuk Karadžić byli v doplňování frazému poněkud úspěšnější. Naopak je tomu na ZŠ Živko Ljujić (graf č. 23), kde byl do dotazníku zařazen frazém *obrati zelen bostan*. Na výběr měli žáci z těchto odpovědí: *bosiljak*, *biber*, *pasulj*, *bostan*. Chybně odpověděla více než polovina žáků.

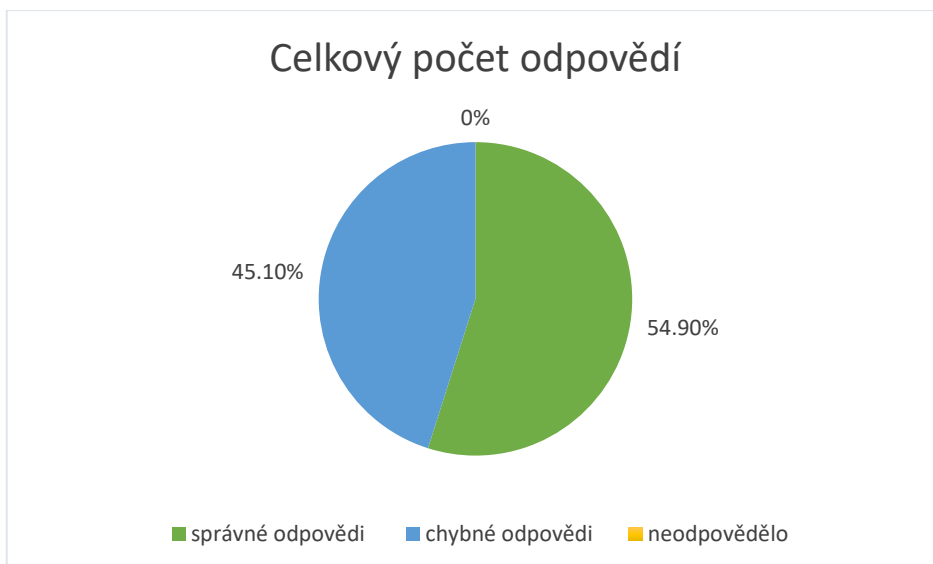
Graf č. 23: Obrati zelen bostan.

V následující tabulce se nachází výčet chybných odpovědí, které jsme zaznamenali mezi odpověďmi.

obrati zelen	
bosiljak	41,67 %
biber	4,17 %
pasulj	16,67 %

Tabulka č. 14: Chybné odpovědi.

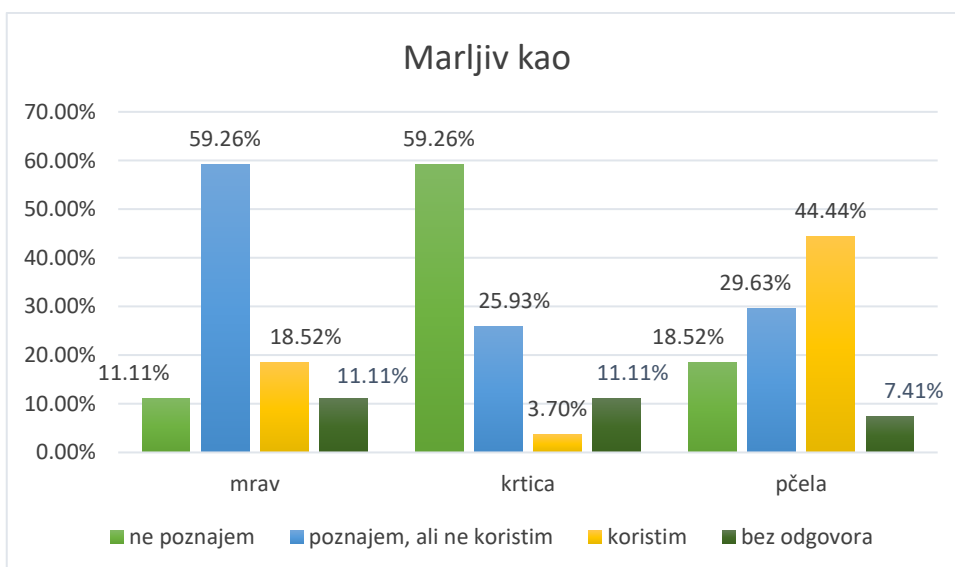
Graf č. 24 znázorňuje, kolik z celkového počtu žáků odpovědělo správně či chybně. Z 51 respondentů doplnilo frazém správně 28 žáků (54,90 %) a chybně 23 žáků (45,10 %). Úkol žádný z žáků nevynechal.

Graf č. 24: Celkový počet odpovědí.

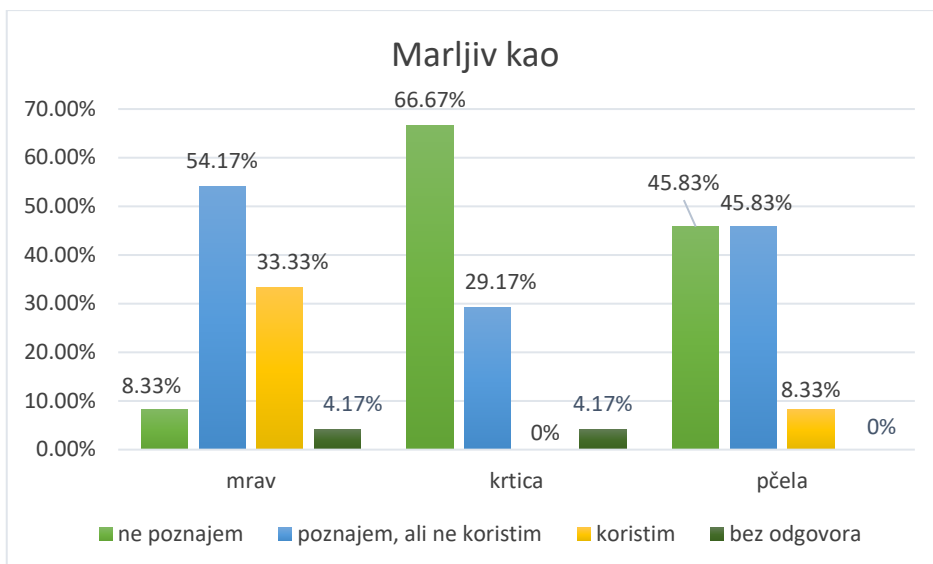
9. úkol

Tři varianty frazému *marljiv kao mrav*, *marljiv kao krtica* a *marljiv kao pčela* byly vybrány z autorčiny bakalářské práce. Dle výsledků ankety je na ZŠ Vuk Karadžić nejpoužívanější variantou frazém *marljiv kao pčela*. Na druhém místě se umístila varianta *marljiv kao mrav*. Nejméně používanou variantou, a zároveň pro respondenty nejvíce neznámou, je *marljiv kao krtica*.

Graf č. 25: Marljiv kao mrav, marljiv kao krtica a marljiv kao pčela.

V grafu č. 26 vidíme, kolik z žáků ZŠ Živko Ljujić nezná, zná, ale nepoužívá, nebo používá tři vybrané varianty frazému *marljiv kao*. Polovina účastníků ankety používá přirovnání *marljiv kao mrav* a *marljiv kao pčela*. Více než polovina nezná frazém *marljiv kao krtica*.

Graf č. 26: Marljiv kao mrav, marljiv kao krtica a marljiv kao pčela.

10. úkol

V poslednjím úkolu dostali žáci prostor k uvedení dalších frazémů, které znají, ale nebyly uvedeny v dotazníkovém šetření. Následující tabulka zobrazuje odpovědi na otevřenou otázku. Jedná se o frazémy, které dotazovaní ZŠ Vuk Karadžić uvedli nad rámec variant uvedených v učebnicích a pracovních sešitech. Pouze jeden frazém (*doliti ulje na vatru*) se nachází v učebnici BIGZ. Frazém *progledati kroz prste* se objevil v odpovědích dvakrát, a *nije žvaka za seljaka* třikrát. Mezi odpověďmi se vyskytuje pět přirovnání: *veran kao pas*, *lukav kao lisica*, *voli parizer kao Vučić*, *radi kao zapeta puška*, *vredan kao pčelica*. Učebnice i pracovní sešit nabízí pouze jedno přirovnání: *slažu se kao rogovi u vreći*. Úkol nevyplnilo 29,63 % žáků.

Veran kao pas.
Nije žvaka za seljaka.
Ima oči sokolove.
Lukav kao lisica.
Voli parizer kao Vučić.
Doliti ulje na vatru.
Samo se nebo može krečiti.
Progledati kroz prste.
Radi kao zapeta puška.
U laži su kratke noge.
Doveli su kralja do duvara.

Videla žaba da se konj potkiva pa i ona digla nogu.
Vredan kao pčelica.
Nemoj da praviš slona od muve.
Nije šija nego vrat.
Ko rano rani dve sreće grabi.

Tabulka č. 15: Odgovědi žáků na otevřenou otázku.

Tabulka zobrazuje další frazémy, na které si vzpomněli dotazovaní ze ZŠ Živko Ljujić. Jeden z žáků uvedl frazém *kad na vrbi rodi grožđe*, přestože byl již v dotazníku zmíněn. Přírovnání *glup kao točilo* se opakuje mezi odpověďmi dvakrát. Frazém *tražiti iglu u plastu sena* se nachází v učebnici BIGZ. Poslední úkol vynechalo 25 % žáků.

Kad na vrbi rodi grožđe.
Vidi majku pa uzmi ćerku.
Glup kao točilo.
Pametan kao pčelica Maja.
Lukav kao lisica.
Ovo ga je koštalo kao Svetog Petra kajgana.
Zaleteo se kao vo.
Tražiti iglu u plastu sena.
Marljiv kao pčela.
Koliko para toliko muzike.
Lupati kao Maksim po diviziji.
Drvena Marija.
Maksim po diviziji.
Ona sve gleda urokljivim očima.
Ispeci pa reci.
Obrati zelen pasulj.
Anđela, gluva si k'o top.
Obećanje ludo radovanje.

Tabulka č. 16: Odgovědi žáků na otevřenou otázku.

3.4 Dotazování vyučujících

Na obou srbských základních školách jsme se obrátili na vyučující srbského jazyka a literatury s konkrétními dotazy týkající se podkapitoly *Frazémy*, která je začleněná v obou zkoumaných sadách učebnic – zajímalo nás, zda je tento obsah dostatečný a jak hodnotí úlohy, které se s probíranou látkou pojí. Vyučujícím jsme také položili otázku týkající se jejich metody používání frazeologie ve vzdělávání. Vyučující jsme prvotně oslovili koncem května 2023 přes e-mailové adresy. Následně jsme je požádali o zaslání telefonního kontaktu, kde jsme s nimi navázali komunikaci pomocí psaných dotazů, ale i rozhovorů a videohovorů, které probíhaly přes mobilní aplikace WhatsApp a Viber. Následující dotazování proběhlo v listopadu 2023, čili po zaslání nascanovaných vyplněných testů. Obě učitelky odpovídaly formou telefonního rozhovoru.

Vyučující Nataša Mrkšić ze Srbobranu uvádí, že má podle učebního plánu na probrání frazeologie v 7. ročníku jednu vyučovací hodinu. Teorii frazeologie probírá s žáky v rámci té jedné hodiny, ale protože to nestačí, pokaždé plánuje ještě jednu hodinu k procvičení. Někdy toto téma zařazuje do výuky na začátku školního roku a někdy na konci. Jak sama dodává, není povinna pracovat podle učebního plánu. Na otázku, jak se jí líbí práce s učebnicí, odpověděla: „Učebnice je velmi dobrá. Již podruhé během 4 let si jako škola vybíráme učebnice nakladatelství BIGZ. Obsah je za mě dostačující, nemusím si vytvářet vlastní pomocné pracovní listy. Konkrétně v podkapitole *Frazémy* se mi líbí to, že úkoly nekončí pouze ve škole na hodině, ale žáci jsou nuceni navštívit i knihovnu, kde mají vyhledávat další frazémy.“ Na otázku, jak žáci reagují na frazeologii, rozumí ji ihned anebo je potřeba žákům frazémy vysvětlovat, paní učitelka uvedla, že „žáci frazeologii rozumí, ale nezajímá je. Zkratka chápou, co to jsou frazémy a kdy se používají, ale nijak víc se jich tato látka nedotýká.“

Stejně otázky jsme položili také paní učitelce Bojaně Melović ze ZŠ Živko Ljujić. Na první otázku odpověděla následovně: „Frazeologii aktivně používám ve všech ročnících a předmětech. Již od 5. ročníků představuji žákům termíny frazém a frazeologie, a také je používám ve svém výkladu. V posledním 8. ročníku zařazuji do výuky srbského jazyka frazeologický blok, který obsahuje širokou škálu zábavných úkolů, např. interaktivní hry s pomocí internetu (Wordwall¹³), poslech a sledování videí, používání frazeologických slovníků, skupinové soutěže apod. Zkrátka se snažím nebýt nudná a žáky zabavit, tak aby si frazémy více osvojili.“ Na otázku, jak se jí líbí práce s učebnicí, a jak žáci reagují na frazeologii, zda ji rozumí ihned anebo je potřeba žákům frazémy vysvětlovat, odpověděla: „Mnohým dnešním dětem připadají úkoly

¹³ <https://wordwall.net/sh> ze dne 16.11.2023

spojené s frazeologií z učebnice a pracovního sešitu často nudné, proto si většinou vymýšlím své vlastní.“ Inspiruje se na internetu, ale i v jiných učebnicích než v těch, které používá při výuce, např. od nakladatelství BIGZ a Eduka. Ze zkušenosti však konstatuje, že „učebnice rozhodně nejsou zdrojem častého používání frazémů v srbském jazyce, protože takové je řečové dědictví.“ Náš dialog uzavřela slovy: „frazémy bohužel nejsou přítomny v každodenní komunikaci žáků základních škol.“

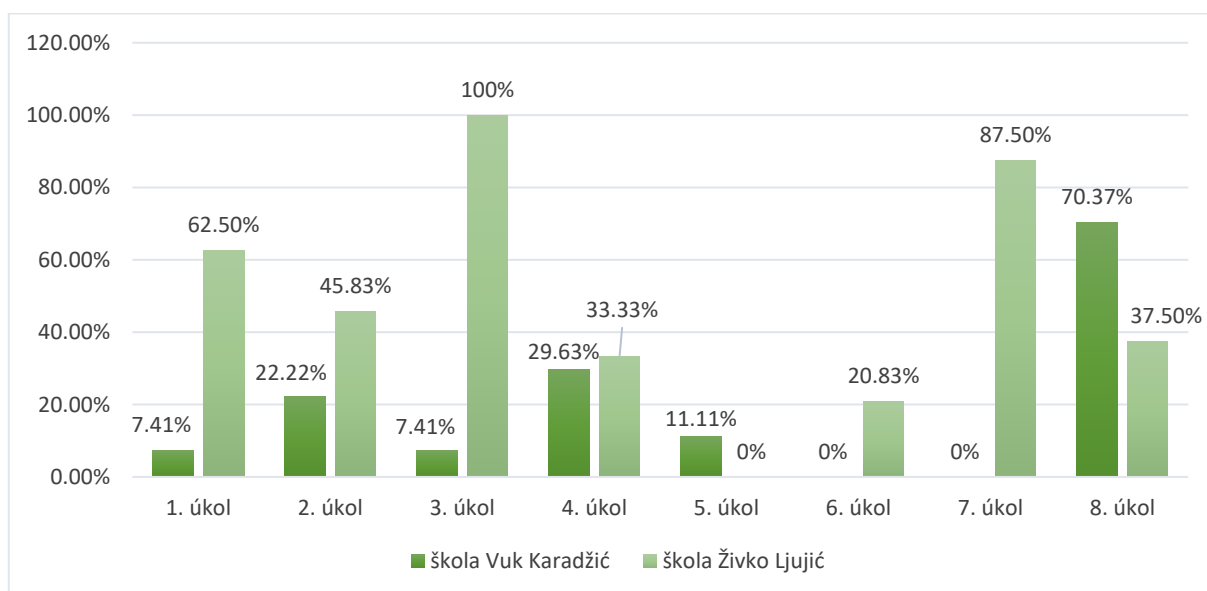
3.5 Shrnutí zjištění praktické části

V tomto shrnutí sumarizujeme výsledky získané z dotazníkového šetření. Maximální počet odpovědí žáků z každé školy je právě takový, jako počet žáků vynásobený deseti, tj. počtem úkolů. Počet dotazovaných žáků je na obou školách podobný, tedy 27 vůči 24. Na ZŠ Vuk Karadžić odpovědělo z celkového počtu, ať už správně či chybně, celkem 71,11 % respondentů. Na ZŠ Živko Ljujić to je 88,75 % dotazovaných. Na této ZŠ nejen že odpověděl větší procentuální podíl žáků, ale také odpovídali správněji, viz tabulka č. 18 a graf č. 27.

škola	ZŠ Vuk Karadžić	ZŠ Živko Ljujić	celkový součet
počet žáků ve třídě	27	24	51
1. úkol	17	24	41
	63 %	100 %	80 %
2. úkol	27	23	50
	100 %	96 %	98 %
3. úkol	24	24	48
	89 %	100 %	94 %
4. úkol	21	24	45
	78 %	100 %	88 %
5. úkol	13	7	20
	48 %	29 %	39 %
6. úkol	17	21	38
	63 %	88 %	75 %
7. úkol	2	24	26
	7 %	100 %	51 %
8. úkol	27	24	51
	100 %	100 %	100 %
9. úkol	25	24	49
	93 %	100 %	96 %
10. úkol	19	18	37
	70 %	75 %	73 %
celkový součet	192	213	405

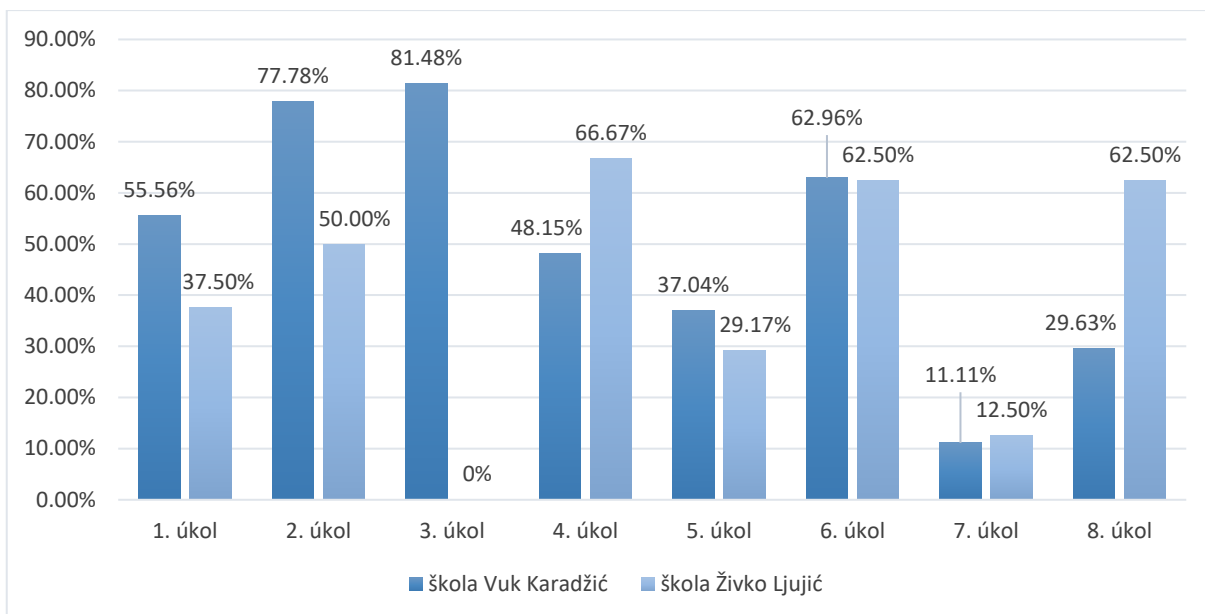
Tabulka č. 17: Celkový počet odpovědí rozdělen podle jednotlivých škol.

Dle následujícího grafu můžeme konstatovat, že nejvíce správných odpovědí bylo zaznamenáno u žáků ZŠ Živko Ljujić. Zatímco na ZŠ Vuk Karadžić odpovědělo více než 50 % žáků správně pouze v jednom případě, v případě ZŠ Živko Ljujić odpověděl správně nadpoloviční počet žáků ve čtyřech případech. 100% úspěšnosti dosáhli žáci ZŠ Živko Ljujić ve cvičení č. 3. Zajímavým poznatkem je, že až na jeden případ, a tím je odpověď na čtvrtý úkol, zcela chybí vyrovnaný poměr mezi správnou a špatnou odpovědí. Z pohledu dosažených výsledků od všech dotazovaných žáků je možné tento úkol považovat za méně problematický. Nejvýznamnější rozdíly mezi školami můžeme spatřit u úkolů č. 1, 3, 7, a 8. Žáci na ZŠ Živko Ljujić odpovídali sice často výrazně správněji než žáci na ZŠ Vuk Karadžić, ale vždy buď převážná většina žáků odpověď znala, nebo naopak neznala (a v těchto případech byla na ZŠ Vuk Karadžić znalost ještě nižší).

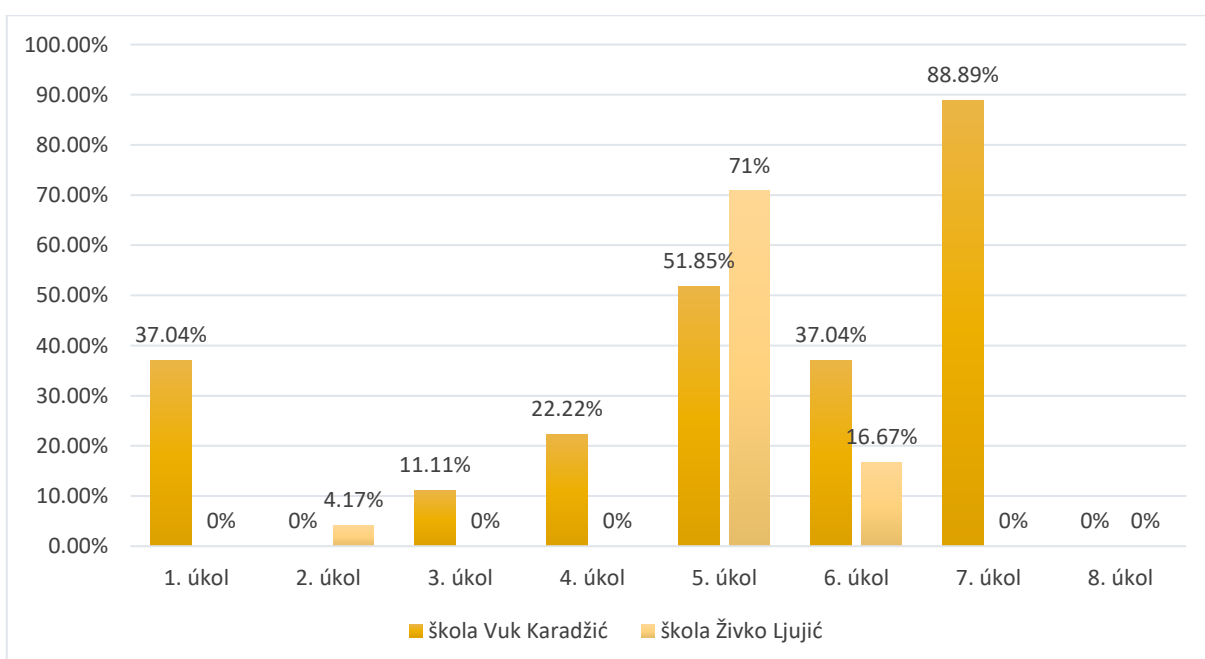
Graf č. 27: Porovnání správnosti dle základních škol.

Ze zobrazení na grafu č. 28 je patrná jasná převaha chybovosti mezi studenty ZŠ Vuk Karadžić. Žáci této ZŠ dosáhli téměř 100% chybovosti u 2. a 3. úkolu. U skoro každého úkolu se pohybuje rozdíl v chybovosti mezi školami okolo 20 %. Vyrovnaný poměr špatných odpovědí jsme zaznamenali u úkolů č. 6 a 7.

Graf č. 28: Porovnání chybovosti dle základních škol.

Následující graf zobrazuje počet žáků, kteří neodpověděli na daný úkol. U některých úloh se vysoké procento žáků o odpověď vůbec nepokusilo. Z těchto převažují také žáci ze ZŠ Vuk Karadžić. V 1., 3., 4., 6. a 7. úkolu se o odpověď nepokusili pouze žáci z této školy. Ze ZŠ Živko Ljujić se žáci nepokusili o odpověď ve třech případech. Na 10. úkol, který v grafu č. 29 není vyznačen, neodpovědělo 29,63 % žáků ZŠ Vuk Karadžić a 20,83 % žáků ZŠ Živko Ljujić. Domníváme se, že vyšší chybovost žáků ze ZŠ Vuk Karadžić a zároveň častější vzdávání se pokusu o odpověď u žáků z téže školy může souviset např. s instrukcemi, které obdrželi žáci od vyučujících. Nelze jednoznačně garantovat, zda učitelé přetlumočili instrukce správně a do jaké míry se těmito pokyny řídili.

Graf č. 29: Porovnání úkolů bez odpovědi dle základních škol.

Pro vyhodnocení kompletní průměrné úspěšnosti na jedné i druhé škole jsme zvolili níže uvedený bodový systém. Základem pro výpočet procentuální úspěšnosti je souhrn bodů, jichž bylo dosaženo během testování. Podle uvedené stupnice mohou být dosažené body převedeny na známky.

BODOVÝ SYSTÉM HODNOCENÍ	
ZNÁMKA	BODY V %
1	100–85
2	84–70
3	69–50
4	49–28
5	27–0

Tabulka č. 18: Bodový systém hodnocení.

Pro oba dotazníky jsme si stanovili různý počet bodů viz tabulka č. 19. Maximální počet bodů, kteří mohli žáci ZŠ Vuk Karadžić získat je 31. Na ZŠ Živko Ljujić je to 26 bodů.

úkoly	DOTAZNÍK BIGZ POČET BODŮ	DOTAZNÍK VULKAN POČET BODŮ
1.	2	2
2.	5	4
3.	4	1
4.	3	3
5.	5	5
6.	3	4
7.	4	2
8.	1	1
9.	3	3
10.	1	1
celkem max.	31	26

Tabulka č. 19: Bodový systém hodnocení jednotlivých úkolů.

U každého žáka jsme vydělili ním získaný počet bodů maximálním počtem bodů. Výsledek jsme vynásobili 100, abychom dostali výsledek v %. Dle tabulky č. 19 jsme žáky oznamkovali. Údaje v tabulkách č. 21 a č. 22 jsou seřazeny dle úspěšnosti žáků na daných školách, tj. od nejvyššího počtu získaných bodů po nejnižší počet získaných bodů. Nejlepšího výsledku na ZŠ

Vuk Karadžić dosáhl žák č. 1 s 69% úspěšností. V dotazníku získal 21,5 bodu z maximálního možného počtu 31 bodů. Úspěšnost žáka č. 1 na ZŠ Živko Ljujić byla o něco vyšší, neboť jako jediný dosáhl svými získanými body na nejlepší hodnocení dle tabulky č. 19. Dle téže tabulky byli hodnoceni i zbylí žáci, kteří dosáhli nižšího počtu získaných bodů, a tudíž nabyli horšího hodnocení. Šest žáků ZŠ Vuk Karadžić získalo nejhorší hodnocení, naopak na ZŠ Živko Ljujić dosáhl nejhoršího hodnocení pouze jeden žák.

Na obou školách jsme vyhodnotili průměrnou úspěšnost dle vzorce pro aritmetický průměr, tedy tak, že jsme sečetli body v % všech žáků a poté je vydělili počtem všech dotazovaných žáků jedné školy. Na ZŠ Vuk Karadžić jsme dospěli k výsledku průměrné úspěšnosti 39 %. Žáci ZŠ Živko Ljujić byli o poznání lepší, poněvadž dosáhli v průměru 52% úspěšnosti.

ZŠ Vuk Karadžić			
žák	získané body	body v %	známka
1	21,5	69 %	3
2	20	65 %	3
3	18	58 %	3
4	16,5	53 %	3
5	16	52 %	3
6	16	52 %	3
7	16	52 %	3
8	15,5	50 %	3
9	15,5	50 %	3
10	14,5	47 %	4
11	13,5	44 %	4
12	12,5	40 %	4
13	12,5	40 %	4
14	12	39 %	4
15	10,5	34 %	4
16	10	32 %	4
17	10	32 %	4
18	9,5	31 %	4
19	9,5	31 %	4
20	9,5	31 %	4
21	9	29 %	4
22	8,5	27 %	5
23	8	26 %	5
24	7	23 %	5
25	6	19 %	5
26	5	16 %	5
27	5	16 %	5

ZŠ Živko Ljujić			
žák	získané body	body v %	známka
1	22,5	87 %	1
2	20	77 %	2
3	19,5	75 %	2
4	18,5	71 %	2
5	18	69 %	3
6	18	69 %	3
7	17	65 %	3
8	15,5	60 %	3
9	15	58 %	3
10	14,5	56 %	3
11	14,5	56 %	3
12	13	50 %	3
13	12	46 %	4
14	12	46 %	4
15	11,5	44 %	4
16	11,5	44 %	4
17	11,5	44 %	4
18	10,5	40 %	4
19	10,5	40 %	4
20	10	38 %	4
21	9	35 %	4
22	8	31 %	4
23	7,5	29 %	4
24	6	23 %	5

Tabulka č. 20 a č. 21: Získané body žáků na daných školách.

Z výše uvedeného můžeme konstatovat, že úkoly č. 6 a č. 7 představovaly pro žáky ZŠ Vuk Karadžić největší překážky. Na úkol č. 7 odpověděli pouze 2 žáci z celkového počtu 27 dotazovaných a z výše uvedeného vidíme, že ani tyto dvě odpovědi nebyly správné. Tento úkol byl do dotazníku zahrnut z důvodu výskytu cvičení interaktivního charakteru v učebnici BIGZ, který odkazuje na článek vysvětlující původ daného frazému. Přesto však žádný z dotazovaných nebyl schopný vysvětlit, jakým způsobem vybraný frazém vznikl. Pouze u úkolu č. 8 dosáhli žáci této školy 70% úspěšnosti, u všech ostatních úkolů se úspěšnost nachází na velmi nízké úrovni. Naopak si můžeme povšimnout, že rozpoznávání frazémů pro žáky ZŠ Živko Ljujić není ve většině případů problém (úkol č. 1, 3 a 7). Problém však nastává při řešení úloh, jež jsou zaměřené na porozumění frazémům (úkol č. 2, 4, 6 a 8). Nejvíce problémů všem žákům dělal úkol č. 5, což můžeme konstatovat na základě dosaženého výsledku. Zajímavostí však je, že podobné téma tohoto úkolu je zpracováno v učebnici Vulkan Znanje, se kterou žáci při výuce pracují.

Výsledky dotazníkové ankety jsme zaslali na e-mail oběma učitelkám v upravené formě, a to tak, aby obdržely výsledky pouze své školy. Zeptali jsme se jich, zda dosažené výsledky odrážejí očekávané výsledky nebo jsou dosažené výsledky nad/mimo očekávání. A co si myslí, že je pro žáky problémem v porozumění frazémům a jak by se daly tyto nedostatky zlepšit. Paní učitelka Nataša Mrkšić ze ZŠ Vuk Karadžić se k výsledkům vyjádřila následovně: „Kompletní analýza Vámi zaslanych výsledků mi ukázala, že jsou výsledky daleko pod očekáváním. Výsledky ukazují, že hlavní nedostatky jsou ve výuce srbského jazyka a literatury na základní škole, čtenářská krize a chabá jazyková kultura žáků. V poslední době je zjištěno nedostatečné propojení výuky jazyka s výukou literatury, což vede k omezené slovní zásobě průměrného studenta. Hodiny jazykové kultury jsou každoročně minimalizovány, aby se navýšil fond hodin jazyka a literatury. Dnešní žáci nejsou schopni prostřednictvím písemné komunikace prezentovat své názory a zdůvodnit své postoje, protože jejich komunikace probíhá ve virtuálním světě. Vzájemná komunikace pomocí SMS zpráv je stručná a bez formální struktury. Při psaní slov vynechávají samohlásky, což neumožňuje obohacování slovní zásoby, a ještě méně používají frazémy.

K překonání zmíněného problému je nutné zvýšit počet hodin jazykové kultury. Dále je potřeba podrobněji analyzovat jazyk spisovatelů, kteří jsou probíráni v hodinách literatury na základní škole a časté vyzdvihování dobrého stylu by rovněž přispělo ke zlepšení slovní zásoby žáků a jejich jazykových kompetencí. Používání slovníků během hodin, na kterých se zpracovávají literární díla, častější výklad frazémů v kontextu, ve kterém se vyskytují a zkoumání jejich stylistické funkce jsou také jedním z navržených opatření.“

Paní učitelka Bojana Melović prezentovala námi zasláné výsledky na učitelské radě, která proběhla na ZŠ Živko Ljujić v pondělí 18. 12. 2023. Při té příležitosti nám zaslala rovněž i poznatky svých kolegyň, tedy ostatních vyučujících srbského jazyka a literatury na této škole. Učitelé nahlíží na výsledky dotazníkového šetření takto: „Vzhledem k poskytnutým výsledkům výzkumu je nejprve třeba zdůraznit, že frazeologie je oblast, která se podrobněji vyučuje na střední škole. Na základní škole je plánováno, že se frazeologie probírá během jedné vyučovací hodiny, přičemž každá z nás tří učitelek se ve škole téměř každodenně zabýváme frazeologií, jak při hodině, tak i mimo ni, pokud to časová dostupnost výuky dovolí. Po podrobné analýze výsledků výzkumu provedeného na vzorku jednoho třídního oddělení 8. třídy, lze konstatovat, že výsledky jsou očekávané, což rozhodně neznamena, že jsou uspokojivé. Úkol č. 5, který vyžadoval znalost mytologie nebo jakékoli znalosti přesahující každodenní zkušenosti, zůstává pro žáky neznámým. Skutečnost, že se tento úkol nachází v učebnici, ještě nemusí znamenat mnoho. Paměť většiny třídy zůstává omezená pouze na dobu trvání hodiny, zejména pokud je předmět nezajímá nebo pokud si nejsou vědomi jeho potřeby. Žáci, kteří mají vynikající známky a zároveň mají zájem o historii a mytologii, na hodině znali výrazy z tohoto úkolu. Dokonce je vysvětlovali ostatním spolužákům! Celé oddělení navíc pozorně poslouchalo a rozvinula se diskuse. Příčinou výsledků u 5. úkolu je tedy krátkodobá paměť, což obecně představuje problém i pro většinu výukového obsahu. Ostatní úkoly potvrdily zkušenost: frazeologie je něco, co je ovlivněno prostředím (rodinou, společností, médií) a čtenářskou zkušeností. Škola a výuka mohou do určité míry vysvětlit neznámé frazémy, ale jen jejich znalost a povědomí o užívání, i samotné používání, vyžadují širší kontext než pouze školní prostředí. Zastáváme názor, že frazémy jsou ve společnosti slyšet stále méně, což má nepochybně vliv i na dětské zkušenosti. Jestliže je ve společnosti čím dál méně frazémů, dětská jazyková zkušenost může být nedostatečná, pokud je alespoň neuslyší i během výuky srbského jazyka. Řešením je čtení, čtení a znovu čtení. Čtení kvalitních literárních děl.“

Nataša Mrkšić by také chtěla představit výsledky svým kolegům na učitelské radě, protože by ráda provedla korektní změny ve zpracovávání frazeologie při výuce, ale především si přeje zlepšit znalosti žáků. Má za to, že je frazeologii věnováno ve škole nejméně pozornosti, a že je potřeba tuto pozornost navýšit. Naopak Bojana Melović se domnívá, že používání frazeologie do určité míry neovlivňuje škola, nýbrž prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. Obě paní učitelky se shodují v tom, že primárním problémem je slabá čtenářská zkušenost žáků. Protože žáci čtou literární díla minimálně a věnují malou pozornost jazyku spisovatelů, nerozvíjejí tak svou slovní zásobu. Obě rovněž navrhuji podobné řešení, kterým je důkladná četba literárních děl. Jedině tak je možné zlepšit slovní zásobu žáků.

Závěr

Děti se s frazémy setkávají již od brzkého věku života, např. v pohádkách a dětských říkankách. Pokud neznají jejich význam, může docházet k nedorozuměním. Aby se takovému nedorozumění předešlo, měli bychom dítěti význam vysvětlit hned při čtení. Tak si ho nejlépe zapamatuje a vybaví si jej, až se s ním v textu opět setká. Existuje totiž mnoho důvodů, proč jsou některé frazémy pro žáky neznámé. Uvedeme alespoň některé: omezená slovní zásoba, nesetkávání se s frazémy v různých kontextech, špatné čtenářské návyky, vyučovací metody atd. V práci jsme se proto zajímali o to, do jaké míry a jakým způsobem je frazeologie přítomna v mluvě žáků základních škol v Srbsku.

Naše práce se zabývá znalostí frazeologie u žáků 8. ročníků srbských základních škol a je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Během teoretické části jsme se zaměřili na problematiku začleňování frazeologie do dětské slovní zásoby a umístění frazémů v řeči žáků 1. a 2. stupně základní školy. V kapitole 1.2 jsme se dotkli Miličevićovy myšlenky, podle níž by mělo být hlavním faktorem ovlivňujícím současnou úroveň frazeologického povědomí žáků právě školní prostředí. Aby žáci správně ovládali frazeologii, měli by se jí učitelé věnovat během hodin jazyka již na 1. stupni základní školy. Ve výuce by si měli dát záležet na nalézání možností jejího uplatnění, a to i prostřednictvím mezipředmětové korelace. Frazeologie je totiž k dosažení této korelace velice vhodná. V následující kapitole jsme se věnovali pojetí frazeologie z didaktického úhlu pohledu, tedy jakým způsobem je vhodné pracovat s frazémy při výuce jazyka. A v neposlední řadě je zde prezentována stručná definice učebnic dle zákonů.

Dále bylo zkoumáno, jakým způsobem je učivo frazeologie obsaženo v učebnicích používaných na srbských základních školách, které byly součástí výzkumného šetření. Kvalitně navržené učebnice a pracovní sešity musí splňovat didaktické požadavky daného výukového programu, vést studenty k plnohodnotnému porozumění látce a podporovat jejich samostatnost při řešení úkolů. Sestavovatelé učebnic se proto musí rozhodnout, jakým způsobem do učebnic a pracovních sešitů zařadí frazeologii, a jaké frazémy do nich začlení. Otázkou je, zda vyberou frazémy zastaralé, málo používané anebo aktuální. Při srovnávání učebnic od různých vydavatelů jsme si povšimli nepatrných rozdílů v přístupu k tematice frazeologie (ať už teoreticky nebo prakticky). Nakladatelství BIGZ nabízí ve své učebnici a pracovním sešitě mnoho druhů cvičení, která jsou kreativní a podporují žáky v kritickém myšlení; během těchto úkolů mají žáci možnost použít také slovníky a příručky zaměřené na frazeologii nebo navštívit knihovnu. Nabídka cvičení v učebnici a pracovním sešitě vydavatelství Vulkan Znanje je omezenější. Cvičení se podobají a zaměřují se na stejné činnosti žáků. Hlavním nedostatkem obou sad učebnic je absence informací o jednotlivých typech frazémů. Autoři obou sad učebnic předkládají

žákům frazémy v jejich nejširším pojetí, což zahrnuje předložkové vazby (spojení předložky s plnovýznamovým slovem), syntagmata a rovněž celé věty. Učebnice nakladatelství BIGZ disponuje 43 frazémy, pracovní sešit obsahuje 10 frazémů. Naproti tomu v učebnici vydavatelství Vulkan Znanje je zahrnuto 21 frazémů a v pracovním sešitě se jich vyskytuje 5. Po prozkoumání učebnic jsme dospěli k závěru, že srbské učebnice věnují frazeologii dostatečnou pozornost.

V rámci praktické části diplomové práce byly představeny výsledky výzkumného šetření. Hlavním předmětem práce bylo zmapovat znalost a frekvenci užívání frazémů u žáků na dvou vybraných srbských základních školách. Pro dosažení stanoveného cíle bylo vhodné provést sběr dat pomocí dotazníkové ankety. Ke zpracování této ankety jsme využili zkoumaných učebnic a pracovních sešitů, ze kterých jsme vybrali jak známé, tak méně známé frazémy. Výzkum proběhl v 8. třídách na základních školách v Srbobranu (ZŠ Vuk Karadžić) a Nové Varoši (ZŠ Živko Ljujić) v Srbsku. Žáci obou ZŠ vyplnili dotazníky v rámci jedné vyučovací hodiny předmětu Srbský jazyk a literatura za přítomnosti učitelek Nataši Mrkšić a Bojany Melović. Veškeré odpovědi respondentů jsme rozřadili na správné a nesprávné. Kromě toho jsme vymezili i ty odpovědi, které zůstaly zcela bez odpovědí. Pomocí grafů a tabulek jsme vytvořili přehled o úspěchu v jednotlivých úkolech.

Úkoly kladené respondentům byly náročné, jak na určení frazémů mimo kontext, tak na určení jejich významu v rámci kontextového výskytu (věty nebo celé odstavce). Nutno podotknout, že úkoly obsažené v dotazníku BIGZ (dle našeho názoru) byly podstatně náročnější nežli úkoly nacházející se v dotazníku Vulkan Znanje. Což bylo dáno tím, že jsme měli na výběr z více možností frazémů a typů cvičení, vzhledem k rozsahu a obtížnosti podávané látky v učebnici BIGZ. Předpokládáme, že různá obtížnost testů mohla ovlivnit výsledky výzkumu.

Přestože dotazovaní žáci spadají do podobné věkové skupiny, došli jsme ke skutečnosti, že žáci na ZŠ Živko Ljujić dosáhli lepších výsledků. Opodstatněním může být i výběr učebnic na daných školách. Jak již bylo zmíněno, učebnice i pracovní sešit nakladatelství Vulkan Znanje obsahují výrazně menší množství frazémů než učebnice a pracovní sešit nakladatelství BIGZ, přesto však žáci ZŠ Živko Ljujić dosáhli markantně lepších výsledků než žáci ZŠ Vuk Karadžić. Někteří žáci prokázali dostatečné znalosti většiny prezentovaných frazémů jak v pasivní, tak i v aktivní formě, mezi jednotlivci se však vyskytovaly odlišnosti. Celkově můžeme frazeologickou kompetenci žáků obou škol ohodnotit jako průměrnou až podprůměrnou, protože většina respondentů neodpověděla správně na každou otázku.

Za úspěchem i neúspěchem v našem dotazníkovém šetření může stát také geografické rozmístění škol, kompozice učebnic a pracovních sešitů, ale i lidský faktor. Školy, na nichž probíhalo

dotazníkové šetření, jsou od sebe vzdálené přibližně 350 km. Toto geografické rozmístění nám zajistilo různorodý vzorek odpovědí, který je patrný z výsledků u 9. a 10. cvičení. Jedním z dalších klíčových faktorů může být kompozice učebnic a pracovních sešitů. Výběr a uspořádání obsahu, grafické prvky, typografie, použití vhodného jazyka, ale i celková struktura výukových materiálů mají podstatný vliv na úroveň porozumění žáků. Za další podstatný vliv můžeme označit lidský faktor, což může být například okolí, v němž se žáci nacházejí, tj. rodina, příbuzní, spolužáci, ale i učitelé, kteří mají významný vliv na studijní výsledky studentů i na jejich celkové zkušenosti s učením. Kvalifikovaný a znalý učitel, který je schopen efektivně sdělovat pojmy, poskytovat jasné pokyny a vytvářet ve třídě poutavé prostředí, může výrazně zlepšit výsledky studentů. Učitel, který nemá potřebné odborné znalosti nebo nedokáže studenty inspirovat a motivovat, může přispět k jejich horším výsledkům. Pro úplné porozumění textu a pro interpretaci neznámých slov je role učitele podstatná. Velmi důležité je, aby učitel používal různé strategie osvojování slovní zásoby, a aby co nejlépe ovlivnil obohacování slovní zásoby žáka. Během diskuse s vyučujícími ze srbských základních škol se ukázalo, že absence materiálů obsahující frazeologii není problémem, ale je nutné najít inovativní způsoby a kreativní přístupy, jak prezentovat tuto látku žákům, aby nebyla nudná, a aby dosáhla maximálního potenciálu, tj. poskytovala humornou perspektivu, přispěla k rozvoji komunikačních dovedností žáků, a především sloužila jako kulturní hodnota.

Ze všeho, co bylo v této diplomové práci řečeno, docházíme k závěru, že frazeologie ve výuce srbského jazyka jako předmětu je velmi málo zastoupena, a to jak na hodinách, které jsou jí specificky věnovány, tak i na hodinách, kde se vyučují gramatické pojmy, stejně tak na hodinách věnovaných rozvoji jazykové kultury žáků, a také na hodinách, kde se interpretují literární díla. Výsledky naší dotazníkové sondy ukazují, že oblast frazeologie nadále vyžaduje důkladnou a pravidelnou pozornost při výuce srbského jazyka. A protože se náš výzkum uskutečnil pouze na dvou základních školách, určitě by bylo vhodné provést jej také na dalších školách v Srbsku, a prozkoumat výsledky, které dávají další řady učebnic, pro jeho úplnost a rozmanitost.

Seznam odborné literatury

- BAKOTA, Lidija (2010). Tumačenje nepoznatih riječi u razrednome kontekstu. *Metodika. Časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, 11/ 21, s. 206-224.
- BRBORIĆ, Veljko (2018). Rečnici u čitankama za osnovnu školu. Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 47/1, s. 473-486.
- CACCIARI, Cristina – LEVORATO, Maria (1989). How children understand idioms in discourse, *Journal of Child Language*, 16, s. 387–405.
- ČECHOVÁ, Marie (2004/2005). Znalost a užívání tradiční frazeologie u mládeže: před dvaceti lety a nyní. *Český jazyk a literatura*. Praha: Fraus, s. 161-168.
- ČECHOVÁ, Marie (2012). *Řeč o řeči*. Praha: Academia.
- DRAGIČEVIĆ, Rajna (2009). O problemima identifikacije frazeologizama. *Südslavistik online* 1, s. 34–44.
- ĐUKIĆ R., Marijana (2017). Frazeologija u testovima iz srpskog jezika sa takmičenja za srednju školu. *Književnost i jezik*, LXIV/1-2, Beograd, s. 233-246.
- HÁJKOVÁ, Eva (2009). K osvojování frazeologie u současné české mladé generace. *Fal'klarystyčnyja dasledavanni – kanktekst, tyपालohija, suvjazi*, 6, s. 211-216.
- HRNJAK, Anita – RIBAROVA, Slavomira (2019). Didaktički potencijal vizualne prezentacije frazema u proučavanju frazeologije. *Slovoftiaz*, Rijeka, s. 83-100.
- CHEJNOVÁ, Pavla. (2019). Osvojování frazeologie u českého dítěte. In Avramova, C. (ed.) *Стереотипът в славянските езици, литература и култура*. Sofia: Sofia University St. Kliment Ohridski, s. 381-386.
- KOVAČEVIĆ, Miloš (2018). Stilistika u nastavi srpskog jezika. *Književnos i jezik*, LXV/1-2, Beograd, s. 1-21.
- KURTUMA, Nataša – RISTIĆ, Gordana (2017). O važnosti implementacije frazeologizama u nastavi stranog jezika. *Pedagoška stvarnost*, Novi Sad, LXIII/1, s. 52-63.
- KUVAČ KRALJEVIĆ, Jelena – LENČEK, Mirjana (2012). Frazeologija dječjega jezika: psiholingvistički pristup. Zbornik radova: treći hrvatski slavistički kongres. *Logopedija*, 3/1, s. 26-30.
- LOMPAR, Vesna et al (2014). *Asocijacije u nastavi srpskog jezika i književnosti: priručnik za nastavnike*. Beograd: Klett.
- MACHÁČKOVÁ, Iva – CHÝLOVÁ, Helena (1995–1996). Jak znají budoucí učitelé frazeologismy. *Český jazyk a literatura*, 46/5-6, s. 113-118.

- MATEŠIĆ Josip (1982). Frazem kao posljedica značenjske preinake riječi. *Filologija* 11, Zagreb, s. 405–413.
- MATEŠIĆ, Josip (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MIKO, František (1989). *Frazeológia v škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MILIĆEVIĆ, Blažo (1985). Frazeologizmi u nastavi, *Književni jezik*, 14/4, Sarajevo: Institut za jezik, s. 211-217.
- MRŠEVIĆ-RADOVIĆ, Dragana (1999). Mesto frazeologie u nastavi srpskog jezika, *Književnost i jezik*, XLVI, 1/3, Beograd, s. 57-64.
- NIKIĆ, Biljana (2020). Frazeologizmi u lektiri za osnovnu školu: doktorska disertacija, Beograd.
- NIKOLIĆ, M. V. (2012). Sadržaji o frazeologizmima u udžbenicima srpskog jezika za mlađe razrede osnovne škole. *Uzdanica*, 9/2, Jagodina, s. 49-64.
- NIKOLIĆ, Milija (2012). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike, s. 991.
- OTAŠEVIĆ, Đorđe (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.
- PRŮCHA, Jan (1998). Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido.
- RADIĆ, Željana – KUVAC KRALJEVIĆ, Jelena – KOVAČEVIĆ, Melita (2010). Udžbenik kao poticaj ili prepreka leksičkomu razvoju. *LAHOR* 9. Članci i rasprave; s. 43–59.
- SANKOVIĆ-TODIĆ, Bojana (2020). Frazeologija u nastavi srpskog jezika: mogućnosti šire pripreme. *Književnost i jezik*, LXVII, s. 391-405.
- STAKIĆ, Mirjana (2020). *Upoznavanje sa frazeologizmima u mlađim razredima osnovne škole*. Univerzitet u Kragujevcu, Pedagoški fakultet u Užicu, s.153-164.
- STANKOVIĆ, Dragana (2010). Komunikativni pristup u nastavi srpskog jezika. *Uzdanica*, VII/1, Jagodina, s. 7-17.
- ŠTASNI, Gordana (2018). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti: metodička obrada gramatičkih sadržaja*. Novi Sad: Zavod za udžbenike.
- ZIMOVÁ, Ludmila (1991). Frazeologie na 1. stupni základní školy. *Komenský*, 116/1, s. 18–20.

Učebnice

Izdavaštvo Vulkan Znanje:

Gramatika 7, Srpski jezik i književnost za sedmi razred osnovne škole.

Radna sveska 7, Srpski jezik i književnost za sedmi razred osnovne škole.

Izdavaštvo BIGZ školstvo:

S reči na dela 7, Gramatika srpskog jezika za sedmi razred osnovne škole.

S reči na dela 7, Radna sveska srpskog jezika za sedmi razred osnovne škole.

Internetové zdroje

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/piece-of-cake>

<http://www.osvuksrbobran.edu.rs>

<https://oszivkoljujic.edu.rs>

http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/1920-15%20lat.pdf

<https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/KATALOG-UDZBENIKA-3-i-7-2020-21.pdf>

<https://www.vulkanznanje.rs/o-nama.aspx>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Chybné odpovědi.	25
Tabulka č. 2: Chybné odpovědi.	26
Tabulka č. 3: Chybné odpovědi.	28
Tabulka č. 4: Chybné odpovědi.	29
Tabulka č. 5: Chybné odpovědi.	30
Tabulka č. 6: Chybné odpovědi.	32
Tabulka č. 7: Chybné odpovědi.	33
Tabulka č. 8: Chybné odpovědi.	35
Tabulka č. 9: Chybné odpovědi.	36
Tabulka č. 10: Chybné odpovědi.	37
Tabulka č. 11: Chybné odpovědi.	38
Tabulka č. 12: Chybné odpovědi.	40
Tabulka č. 13: Chybné odpovědi.	42
Tabulka č. 14: Chybné odpovědi.	42
Tabulka č. 15: Odpovědi žáků na otevřenou otázku.	45
Tabulka č. 16: Odpovědi žáků na otevřenou otázku.	45
Tabulka č. 17: Celkový počet odpovědí rozdělen podle jednotlivých škol.	48
Tabulka č. 18: Bodový systém hodnocení.	51
Tabulka č. 19: Bodový systém hodnocení jednotlivých úkolů.	51
Tabulka č. 20 a č. 21: Získané body žáků na daných školách.	52

Seznam grafů

Graf č. 1: Našao se u nebranom grožđu.....	25
Graf č. 2: Obećavali su kule i gradove.....	26
Graf č. 3: Celkový počet odpovědí.....	27
Graf č. 4: U svakoj čorbi mirođija; na jeziku med, u srcu jed; lezi lebu da te jedem; žednog bi preveo preko vode a došao mu crni petak.....	27
Graf č. 5: Očitati lekciju.....	28
Graf č. 6: Celkový počet odpovědí.....	29
Graf č. 7: Staviti prst na čelo, niti smrdi niti miriše, metnuti so na živu ranu a obećavati zlatna brda i doline.....	30
Graf č. 8: Svoju porodicu i prijatelje treba čuvati kao malo vode na dlanu.....	31
Graf č. 9: Celkový počet odpovědí.....	31
Graf č. 10: Kad na vrbi rodi grožđe.....	32
Graf č. 11: Kad na vrbi rodi grožđe.....	33
Graf č. 12: Celkový počet odpovědí.....	34
Graf č. 13: Medveđa usluga a žrtveni jarac.....	34
Graf č. 14: Gordijev čvor a Argusove oči.....	35
Graf č. 15: Celkový počet odpovědí.....	36
Graf č. 16: Ne lipši, magarče, do zelene trave; provući se kroz iglene uši a slagati se kao rogovi u vreći.....	37
Graf č. 17: Presipati iz šupljeg u prazno a mlaćenje prazne slame.....	38
Graf č. 18: Celkový počet odpovědí.....	39
Graf č. 19: Lakše je kamili proći kroz iglene uši nego bogatome da uđe u carstvo nebesko.....	39
Graf č. 20: Lupiti glavom o zid.....	40
Graf č. 21: Celkový počet odpovědí.....	41
Graf č. 22: Staviti glavu u torbu.....	41
Graf č. 23: Obrati zelen bostan.....	42
Graf č. 24: Celkový počet odpovědí.....	43
Graf č. 25: Marljiv kao mrav, marljiv kao krtica a marljiv kao pčela.....	43
Graf č. 26: Marljiv kao mrav, marljiv kao krtica a marljiv kao pčela.....	44
Graf č. 27: Porovnání správnosti dle základních škol.....	49
Graf č. 28: Porovnání chybovosti dle základních škol.....	50
Graf č. 29: Porovnání úkolů bez odpovědi dle základních škol.....	50

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Закључак

Příloha č. 2 – Dotazník BIGZ

Příloha č. 3 – Dotazník Vulkan Znanje

Příloha č. 4 – Ukázka vyplněného dotazníku BIGZ

Příloha č. 5 – Ukázka vyplněného dotazníku Vulkan Znanje

Zaključak

Деца се сусрећу са фраземима од раног детињства, на пример у бајкама и дечијим песмама. Уколико не знају њихово значење, може доћи до неспоразума. Да бисмо спречили такав неспоразум, треба детету одмах објаснити значење приликом читања. На тај начин ће га најбоље запамтити и сетиће се га када на њега поново наиђе у тексту. Постоји много разлога зашто су неки фраземи ученицима непознати. Наведемо барем неке од њих: сиромашан вокабулар, недостатак сусрета с фраземима у различитим контекстима, лоше читалачке навике, наставне методе итд. У раду смо због тога истраживали у којој мери и на који начин је фразеологија присутна у говору ученика основних школа у Србији.

Наш рад се бави познавањем фразеологије и фразема код ученика 8. разреда српских основних школа и подељен је на теоријски и практични део. Током теоријског дела фокусирали смо се на питање укључивања фразеологије у дечји речник и позиционирање фразема у говору ученика 1. и 2. циклуса основних школа. У поглављу 1.2 смо се дотакли Миличевићеве идеје према којој школско окружење треба да буде кључни фактор који утиче на тренутни ниво фразеолошке свести ученика. Да би ученици правилно владали фразеологијом, учитељи би требали посветити пажњу томе током часова језика, већ од 1. циклуса основне школе. У настави би требали да се фокусирају на проналажење могућности њеног примењивања, укључујући и међупредметну повезаност. Фразеологија је заправо врло погодна за постизање ове повезаности. У следећем поглављу смо се бавили концептом фразеологије са дидактичке тачке гледишта, односно на који начин је примерено радити са фраземима током наставе језика. И на крају теоријског дела смо представили кратку дефиницију уџбеника према законима.

Даље је истраживано, како је градиво фразеологије укључено у уџбенике који се користе у српским основним школама, а који су били део истраживања. Квалитетно осмишљени уџбеници и радне свеске морају испуњавати дидактичке захтеве одређеног наставног плана и програма, усмеравати ученике ка потпуном разумевању градива и подржавати њихову самосталност при решавању задатака. Уредници уџбеника стога морају одлучити на који начин ће укључити фразеологију у уџбенике и радне свеске, те које фраземе ће у њих уврстити. Питање је да ли ће изабрати застареле, мало коришћене или актуелне фраземе. При упоређивању уџбеника различитих издавача, приметили смо мале разлике у приступу тематике фразеологије (теоријски или практично). Издавачка кућа

БИГЗ нуди у свом уџбенику и радној свесци разноврсне вежбе које су креативне и подржавају ученике у развијању критичког мишљења; током ових задатака, ученици имају прилику да користе такође речнике и приручнике који се баве фразеологијом или посете библиотеку. Понуда вежби у уџбенику и радној свесци издавачке куће Вулкан Знање је ограниченија. Вежбе су сличне и усмерене су на исте активности ученика. Главни недостатак оба уџбеничка комплекта је одсуство информација о појединим типовима фразема. Њихови аутори ученицима представљају фраземе у њиховом најширем смислу, који укључује предложне везе (веза предлога са пунозначном речју), синтагме, па чак и целе реченице. Уџбеник издавачке куће БИГЗ има 43 фразема, радна свеска садржи 10 фразема. Насупрот томе, 21 фразем је укључен у уџбенику Вулкан Знање, а 5 у њиховој радној свесци. Претраживањем уџбеника дошли смо до закључка да српски уџбеници посвећују довољно пажње фразеологији.

У оквиру практичног дела дипломског рада, представљени су резултати истраживања и описане релевантне информације. Главни циљ рада био је мапирати знање и учесталост коришћења фразема код ученика у две одабране основне школе у Србији. За постизање постављеног циља било је прикладно прикупити податке помоћу анкетног упитника. За обраду ове анкете користили смо анализирани уџбенике и радне свеске, из којих смо изабрали како познате, тако и мање познате фраземе. Истраживање је спроведено у 8. разредима основних школа у Србобрану (ОШ Вук Караџић) и Новој Вароши (ОШ Живко Љујић) у Србији. Ученици обе основне школе попуњавали су упитнике током једног часа предмета Српски језик и књижевност уз присуство наставница Наташе Мркшић и Бојане Меловић. Одговоре свих испитаника смо поделили на исправне и неисправне. Осим тога, идентификовали смо и оне одговоре које су остале потпуно без одговора. Уз помоћ графова и табела направили смо преглед о успеху у појединачним задацима.

Задаци постављени испитаницима били су захтевни, како у идентификацији фразема ван контекста, тако и у одређивању њиховог значења у оквиру контекста (у реченици или целом параграфу). Треба напоменути да су задаци садржани у упитнику БИГЗ (по нашем мишљењу) били значајно захтевнији у поређењу са задацима који се налазе у упитнику Вулкан Знање. То је било због чињенице да смо имали избор више фразема и врста вежби с обзиром на обим и тежину материјала обрађеног у уџбенику БИГЗ. Претпостављамо да је различита тежина тестова могла утицати на резултате истраживања.

Иако испитани ђаци припадају сличној старосној групи, дошли смо до чињенице да су ученици ОШ Живко Љујић постигли боље резултате. Разлог може бити и избор уџбеника

на изабраним школама. Као што је већ поменуто, уџбеник и радна свеска издавачке куће Вулкан Знање садрже мањи број фразема него уџбеник и радна свеска издавачке куће БИГЗ, али су ученици ОШ Живко Љујић постигли значајно боље резултате у поређењу са ученицима ОШ Вук Караџић. Неки ученици су показали довољно знања о већини представљених фразема како у пасивном так и у активном облику, али се појавиле разлике међу појединцима. Све у свему, фразеолошку компетенцију ученика обе школе можемо оценити као просечну до исподпросечну, јер већина испитаника није тачно одговорила на свако питање.

Разлози везани за успех и неуспех нашег анкетног истраживања могу бити следећи: географска распоређеност школа, састав уџбеника и радних свезака, али и људски фактор. Школе у којима је спроведено анкетно истраживање удаљене су једна од друге око 350 километара. Ова географска распоређеност нам је обезбедила разноврстан узорак одговора, што је видљиво у резултатима задатака број 9 и 10. Једним од кључних фактора може бити састав уџбеника и радних свезака. Избор и распоред садржаја, графички елементи, типографија, употреба одговарајућег језика, али и укупна структура наставног материјала утичу на ниво разумевања ученика. Као још један значајан утицај можемо означити људски фактор, што може укључивати окружење у коме се налазе ученици, односно породица, рођаци, другови из разреда, али и наставници, који имају значајан утицај на резултате ученика и на њихово укупно искуство с учењем. Квалификован и образован наставник који је способан ефикасно преносити појмове, пружа јасна упутства и ствара узбудљиво окружење у учионици може значајно побољшати резултате ученика. Наставник, који нема потребно стручно знање или није у стању да инспирише и мотивише ученике може допринети њиховим лошим резултатима. За потпуно разумевање текста и за тумачење непознатих речи битна је улога наставника. Веома је важно да наставник користи различите стратегије усвајања вокабулара и да што успешније утиче на богаћење речничког фонда ученика. Током разговора са наставницама из основних школа у Србији показало се да недостатак материјала који садрже фразеологију није проблем, али је неопходно пронаћи иновативне и креативне приступе да се ово градиво представи ученицима на начин који није досадан, већ који достиже свој максималан потенцијал, тј. пружа хумористичку перспективу, доприноси развоју комуникацијских вештина ученика, а пре свега служи као културна вредност.

Из свега што је речено у овом дипломском раду, долазимо до закључка да је фразеологија у настави српског језика као предмета врло слабо заступљена, како на часовима који су јој специфично посвећени, тако и на часовима на којима се подучавају граматички

термини, на часовима намењеним развоју језичке културе ученика, и на часовима на којима се интерпретирају књижевна дела. Резултати наше анкете показују да област фразеологије и даље захтева темељну и редовну пажњу приликом наставе српског језика. Пошто је наше истраживање спроведено само у две основне школе, свакако би било прикладно спровести га и у другим школама у Србији, ради његове потпуности и разноврсности.

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА ЂАКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Поштовани ђаци,
пред вама је анкетни упитник. Ваши решени задаци ће открити колико су вам значења појединих речи позната или непозната.

1) Препиши фразеологизам из следеће реченице.

Младић се нашао у небраном грожђу, али га је спасило изненадно присећање браниоца.

2) Повежи линијом сваку изреку са њеним значењем.

а) У свакој је чорби мирођија.	лицемер
б) На језику мед, а у срцу јед.	ленштина
в) Лези лебу да те једем.	наметљивац
г) Жедног би превео преко воде.	лукав
д) Дошао му црни петак.	несрећник

3) Допуни фразеологизме речима које недостају.

ставити прст на _____
нити смрди нити _____
метнути со на живу _____
обећавати златна брда и _____

4) Препиши следећу реченицу тако да истакнути фразеологизам замениш једном одговарајућом речи.

Имам утисак да ће променити своје лоше навике кад на врби роди грожђе.

5) Напиши две реченице у којима ћеш употребити ова два фразеологизма:

- Медвеђа услуга
 - Жртвени јарац
-
-
-

6) Објасни значење наведених фразеологизама.

Не липши, магарче, до зелене траве.

Милош се провукао кроз иглене уши.

Њих двоје се слажу као рогови у врећи.

7) Како је настала библијска пословица *Лакше је камили проћи кроз иглене уши него богатоме да уђе у царство небеско?*

8) Допуни фразеологизам једним од понуђених одговора испод реченице који ће одговарати правом значењу реченице.

Ставити главу у _____.

а) осињак

б) торбу

в) чорбу

г) мед

9) Изабери један одговор за сваки понуђени пример.

Марљив као

	не познајем	познајем, али не користим	користим
<i>мрав</i>	☐	☐	☐
<i>кртица</i>	☐	☐	☐
<i>пчела</i>	☐	☐	☐

10) Напиши било који устаљени језички израз (фразеологизам) који познајеш, а који није био поменут у овом упитнику.

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА ЂАКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Поштовани ђаци,
пред вама је анкетни упитник. Ваши решени задаци ће открити колико су вам значења појединих речи позната или непозната.

1) Препиши фразеологизам из следеће реченице.

Обећавали су куле и градове, а на крају нисмо добили ништа.

2) Обрати пажњу на подвучени фразеологизам, па напиши његово значење.

Синоћ сам се касно вратио кући, а нисам се јавио родитељима да ћу каснити. Родитељи су били веома забринути и љути, па ми је тата очитао лекцију.

Значење фразеологизма: _____

3) Допуни фразеологизам једним од понуђених одговора испод реченице који ће одговарати правом значењу реченице.

Своју породицу и пријатеље треба чувати _____.

- а) као новац
- б) као злато
- в) као нов аутомобил
- г) као мало воде на длану

4) Препиши следећу реченицу тако да истакнути фразеологизам замениш једном одговарајућом речи.

Имам утисак да ће променити своје лоше навике кад на врби роди грождје.

5) Напиши две реченице у којима ћеш употребити ова два фразеологизма:

- Гордијев чвор
 - Аргусове очи
-
-
-

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА БАКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Поштовани ђаци,
пред вама је анкетни упитник. Ваши решени задаци ће открити колико су вам значења појединих речи позната или непозната.

1) Препиши фразеологизам из следеће реченице.

Младић се нашао у небраном грожђу, али га је спасило изненадно присећање браниоца.

Нашао се у небрани, па га је спасило присећање.

2) Повежи линијом сваку изреку са њеним значењем.

- а) У свакој је чорби мирођија. _____ лицемер
б) На језику мед, а у срцу јед. _____ ленштина
в) Лези лебу да те једем. _____ наметљивац
г) Жедног би превео преко воде. _____ лукав
д) Дошао му црни петак. _____ несрећник

3) Допуни фразеологизме речима које недостају.

ставити прст на крст
нити смрди нити мириси
метнути со на живу вотру
обећавати златна брда и котије

4) Препиши следећу реченицу тако да истакнути фразеологизам замениш једном одговарајућом речи.

Имам утисак да ће променити своје лоше навике кад на врби роди грожђе.

Имам утисак да ће променити своје лоше навике кад на врби роди грожђе.

5) Напиши две реченице у којима ћеш употребити ова два фразеологизма:

- Медвеђа услуга
- Жртвени јарац

Цемој чинити друге медвеђу услугу јер ће му касније у животу бити тешко.
На крају ти олет испале жртвени јарац.

6) Објасни значење наведених фразеологизама.

Не липши, магарче, до зелене траве.

Не дигни га у небесе.

Милош се провукао кроз иглене уши.

Једва је клео да се извуче.

Њих двоје се слажу као рогови у врећи.

Не слажу се уопште, свађају се.

7) Како је настала библијска пословица *Лакше је камили проћи кроз иглене уши него богатоме да уђе у царство небеско?*

Зато што богати човек увек буде похлепан.

8) Допуни фразеологизам једним од понуђених одговора испод реченице који ће одговарати правом значењу реченице.

Ставити главу у торбу.

а) осинак

б) торбу

в) чорбу

г) мед

9) Изабери један одговор за сваки понуђени пример.

Марљив као

	не познајем	познајем, али не користим	користим
мрав	☐	☒	☐
кртица	☐	☒	☐
пчела	☐	☒	☐

10) Напиши било који устаљени језички израз (фразеологизам) који познајеш, а који није био поменут у овом упитнику.

Само се леба не може скраћити.

Priloha č. 5 – Ukázka vyplněného dotazníku Vulkan Znanje

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА БАКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Поштовани ђаци,
пред вама је анкетни упитник. Ваши решени задаци ће открити колико су вам значења појединих речи позната или непозната.

1) Препиши фразеологизам из следеће реченице.
Обећавали су куле и градове, а на крају нисмо добили ништа.
Обећавали су куле и градове.

2) Обрати пажњу на подвучени фразеологизам, па напиши његово значење.
Синоћ сам се касно вратио кући, а нисам се јавио родитељима да ћу каснити. Родитељи су били веома забринути и љути, па ми је тата очитао лекцију.
Значење фразеологизма: Очитати лекцију - лепо и потанко објаснити некоме нешто (научити га памети).

3) Допуни фразеологизам једним од понуђених одговора испод реченице који ће одговарати правом значењу реченице.
Своју породицу и пријатеље треба чувати као мало воде на длану.
а) као новац
б) као злато
в) као нов аутомобил
г) као мало воде на длану

4) Препиши следећу реченицу тако да истакнути фразеологизам замениш једном одговарајућом речи.
Имам утисак да ће променити своје лоше навике кад на врби роди грожђе.
Имам утисак да никад неће променити своје лоше навике.

5) Напиши две реченице у којима ћеш употребити ова два фразеологизма:
• Гордијев чвор
• Аргусове очи
Мени лично је ^{контролни из физике} Гордијев чвор.

6) Пронађи фразеологизме у реченици и објасни њихово значење.

Њихови покушаји да се наметну као вође тимова били су пресипање из шупљег у празно или, што би моја бака рекла, млаћење празне сламе.

Значи радити нешто за цаба (у празно).

7) Прочитај реченицу, па заокружи слово испред тачног одговора.

Мама ми често каже да ја за све важне ствари у животу прво морам да лупим главом о зид.

Фразеологизам лупити главом о зид значи:

а) треснути

б) ударити

в) погрешити, изабрати тежи пут да се спозна нешто

8) Допуни фразеологизам једним од понуђених одговора испод реченице који ће одговарати правом значењу реченице.

Обрати зелен пасуљ.

а) босиљак

б) бибер

в) пасуљ

г) бостан

9) Изабери један одговор за сваки понуђени пример.

Марљив као

	не познајем	познајем, али не користим	користим
<u>мрав</u>	☐	☐	☒
<u>кртица</u>	☐	☒	☐
<u>пчела</u>	☐	☐	☒

10) Напиши било који устаљени језички израз (фразеологизам) који познајеш, а који није био поменут у овом упитнику.

Анђела, глува си к'о топ!